

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Aleksandra Chernykh

**Integrace ukrajinských imigrantů do české
společnosti prostřednictvím manželství
s Čechem/Češkou**

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Aleksandra Chernykh**

Vedoucí práce: **Mgr. Blanka Tollarová, PhD**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2010**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

CHERNYKH, Aleksandra. *Integrace ukrajinských imigrantů do české společnosti prostřednictvím manželství s Čechem/Češkou*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2010, 54 s. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Blanka Tollarová, PhD.

Anotace

Tuto svou práci zakládám na kvalitativní analýze deseti rozhovorů s ukrajinskými imigranty na téma jejich integrace do české společnosti prostřednictvím manželství s Čechem/ Češkou. Cílem práce je zjistit, jak takové manželství ovlivňuje integrační proces. V rámci pojmu integrace se zaměřuji jedinečně na jeho identifikační dimenzi, tedy na pocity imigrantů ze vztahu ke své zemi původu a ze vztahu k hostitelské společnosti. Svoje pojetí integrace obohacuji konceptem transnacionalismu, který se dívá na migranta jako na jedince pohybujícího se jak v prostoru místa původu, tak i v prostoru hostitelské společnosti. Na začátku analytické části uvádím důvody emigrace z Ukrajiny, které považuji za důležitý kontext celkové integrace. Dále se soustředuji na vliv manželství na vztah imigrantů k Ukrajině a k ČR a také na vliv manželství v otázce přijetí imigrantů českou majoritou. Nakonec uvádím, jak se imigranti cítí být integrování skrze manželství v oblasti zaměstnání, ubytování, v otázce znalosti českého jazyka a trávení svého volného času. Na základě výpovědi respondentů přicházím k závěru, že manželství s Čechem/Češkou významně působí na integraci ukrajinských imigrantů do české společnosti, jeho vliv však není jednoznačný. Úspěšná integrace je také podmíněná dalšími okolnostmi. V této své práci jsem se snažila ukázat tuto vzájemnou podmíněnost a bohatost působnosti manželství.

Annotation

This paper is based on qualitative analysis of ten interviews with Ukrainian immigrants about their experience of integration into the Czech society through a marriage with Czech nationals. The goal is to find out how such a marriage affects the integration process. Within the framework of integration I focus solely on its identification dimension, thus on the feelings of immigrants from the relationship to their country of origin and relationship to the hosting society. The concept of integration is enriched by the concept of transnationalism which looks at migrants as individuals that are moving simultaneously through the space of the country of origin and the though the space of the hosting country. At the beginning of the analytical part I describe the reasons for emigration from Ukraine, because I consider it as an important context of integration. Further I concentrate on the impact of the marriage on a relationship of immigrants to Ukraine and the Czech Republic and the impact of marriage on the immigrants' acceptance by the Czech majority. Finally, I present how immigrants integrate through marriage in the field of employment, accommodation, knowledge of the Czech language and leisure. Based on the testimony of the respondents I have come to the conclusion that marriage with Czech nationals plays a significant role in the process of integration of Ukrainian migrants into the Czech society, but this impact is not clear. Successful integration is equally depends on other factors. In this thesis, I tried to show the cross-conditionality and richness of the marriage phenomena in the context of integration.

Klíčová slova

Integrace, ukrajinští imigranti, smíšená manželství, transnacionalismus, země původu, přijímající země, česká majorita

Keywords

Integration, Ukrainian immigrants, mixed marriages, transnationalism, country of origin, hosting country, Czech majority

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 19.05.2010

Aleksandra Chernykh

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své konzultantce, Mgr. Blance Tollarové, PhD. za cenné rady při psaní mé práce. Rovněž děkuji své mamince a svému snoubenci za velkou podporu a dodání motivace.

Obsah

1. ÚVOD	- 8 -
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	- 8 -
2.1 Odlišnost přístupů k pojmu integrace	- 8 -
2.2 Předchozí výzkumy na téma smíšených manželství a integrace Ukrajinců v ČR	- 10 -
3. VÝZKUMNÉ OTÁZKY A METODOLOGIE	- 11 -
3.1 Výzkumné otázky	- 11 -
3.2 Vzorek, sběr dat a jejich analýza	- 12 -
4. ANALYTICKÁ ČÁST	- 13 -
4.1 Život na Ukrajině. Důvody odjezdu z Ukrajiny	- 13 -
4.2 Vztah k přijímající a původní společnosti	- 19 -
4.3 Otázka přijetí. ČR jako „nepřijímající“ společnost?.....	- 27 -
4.4 Život v ČR před a po uzavření manželství	- 33 -
5. ZÁVĚR	- 42 -
POUŽITÁ LITERATURA	- 45 -
SEZNAM PŘÍLOH	- 47 -
PŘÍLOHY	- 48 -

1. Úvod

Svou bakalářskou práci jsem věnovala tématu integrace ukrajinských imigrantů do české společnosti prostřednictvím manželství. Toto téma jsem si vybrala jednak proto, že jsem sama v české společnosti imigrantkou, a také z důvodu osobního zájmu o integraci prostřednictvím manželství s představitelem majoritní společnosti. Ve svém zkoumání daného tématu jsem si vybrala komunitu Ukrajinců proto, že v ČR představuje nejpočetnější národnostní skupinu¹, a také kvůli vysokému počtu sňatků mezi občany České republiky a Ukrajiny².

Co se týče struktury bakalářské práce, je rozdělena na několik částí. V první, teoretické části, seznamuji čtenáře s konceptem integrace obecně a přibližuji své pojetí tohoto pojmu, tak jak s ním dále pracuji v textu. Následně stručně uvádím práce, které mě inspirovaly ve výběru tématu bakalářské práce. V další části uvádím výzkumné otázky a popisuji kritéria výběru respondentů, postup při sběru dat a jejich analýze. V praktické části práce předkládám výsledky analýzy deseti provedených rozhovorů. Svá zjištění přitom konfrontuji anebo doplňuji výsledky předchozích výzkumů či odbornou literaturou na danou problematiku. V závěru práce shrnuji svá zjištění.

2. Teoretická východiska

2.1 Odlišnost přístupů k pojmu integrace

Pojem integrace zaujímá v mé práci centrální místo. V důsledku toho, že daný pojem není v sociologickém diskurzu zcela jasně určen, je nutný jeho bližší výklad. V následující části textu uvádím různé způsoby pojetí pojmu integrace, následně pak upřesňuji své pojetí, tak jak s ním pracuji v textu.

Reiner Bauböck je přesvědčen o víceznačnosti pojmu integrace hned na několika rovinách. Za prvé podle něj je třeba odlišovat integraci jako stav a jako proces. Zatímco se pod pojmem integrace ve smyslu stavu rozumí vnitřní soudržnost systému, který se skládá z více prvků, integrace ve smyslu procesu znamená vstup nových jednotek do systému anebo jeho rozšíření pomocí začlenění nových externích jednotek. V případě

¹ Podle údajů Českého statistického úřadu (ČSU) k 28. 2. 2010 nejčastější národnostní skupinu v ČR tvoří občané Ukrajiny (130 924 osob, 30 % z celkového počtu cizinců). Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu>

integrace imigrantů „jednotkami“ mohou být jak jednotlivci, tak i skupiny přistěhovalců. Autor navíc tvrdí, že slovo „integrace“ má jak pozitivní, tak i negativní konotaci. Pod pozitivní se skrývá dobrá uspořádanost systému a jeho neohroženost v důsledku vstupu, začleňování se nových jednotek. Integrace s negativní konotací naopak vede k rozkladu a stavu dezintegrace systému. Jako příklad takové integrace, související s imigranty, Bauböck uvádí ilegální vstup do hostitelské země či ilegální uplatnění na pracovním trhu přijímající společnosti. Pojem integrace se rovněž liší způsobem pohledu na zapojené aktéry. Někdy se jediným aktivním aktérem stává přistěhovalec, o kterém se předpokládá, že bude akceptovat normy a zákony přijímající společnosti a snažit se do této společnosti začlenit. V jiných případech se na integraci pohlíží jako na obousměrný, byť ne ideálně symetrický proces, během něhož vidíme snahu a úsilí o akceptaci i ze strany majority [1994].

V důsledku toho, že imigranti mohou být úspěšně integrováni v jedné oblasti a současně úplně dezintegrovaní v jiných oblastech či sférách, autoři a autorky začínají mluvit o úrovních [Barša 1999] či dimenzích [Tollarová 2006] integrace imigrantů. Pavel Barša vyděluje tři základní úrovně: kulturní, občansko-politickou a sociálně-ekonomickou [Barša 1999: 231–240]. V rámci kulturní úrovně sledujeme, jak jednotlivec nakládá s hodnotami a zvyky své původní komunity v přijímající společnosti. V případě integrace na sociálně-ekonomické rovině pátráme po sociálně-ekonomickém postavení přistěhovalce v hostitelské zemi, sledujeme, zda není imigrant v této otázce znevýhodněn v důsledku svého etnicko-kulturního původu. Občansko-politická integrace rovněž předpokládá, že dosažení úřednických či politických postů probíhá nezávisle na původu kandidáta.

Jiný autor, Friedrich Heckmann, je přesvědčen o existenci čtyř dimenzí (úrovní) pojmu integrace: strukturní, kulturní, sociální a identifikační [Tollarová 2006: odst. 15.]. Strukturní dimenze se u tohoto autora obsahem překrývá s občansko-politickou a sociálně-ekonomickou dimenzí v pojetí Barši. Na sociální rovině se předpokládá účast v (ne)formálních uskupeních. Pod identifikační dimenzí se skrývají pocity imigrantů ze vztahu k oběma společnostem – k hostitelské a původní. V rámci této dimenze se rovněž pátrá po tom, zda imigrant pociťuje příslušnost k přijímající společnosti.

² Viz: <[http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/\\$File/400709a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/$File/400709a2.pdf)>

K pojmu integrace je třeba ještě dodat, že častokrát při jeho použití vládne perspektiva hostitelských společností. To znamená, že do popředí vystupuje vztah imigranta k přijímající zemi, přičemž vztah k zemi původu zůstává zcela opomíjen. Podobné jednostranné zaměření se vysvětluje předpokladem, že pro začlenění se do přijímající společnosti přistěhovalc musí přetrhat veškeré vazby se svou původní komunitou.

Transnacionální perspektiva [viz např. Klvaňová 2009] přichází s kritikou jednosměrného pohledu na migraci a integraci. Tvrdí, že se imigrant zároveň pohybuje (buď fyzicky, nebo virtuálně) v prostoru obou společností, jeho sociální svět tak překračuje hranice národních států. Ve svém původním a novém domově se souběžně zapojuje do více sociálních systémů a sfér: do ekonomické sféry, systému příbuzenských, sousedských, přátelských vztahů, do sféry konzumu apod. Stává se členem sociálních systémů jak „tady“, tak „tam“. Podle transnacionálního paradigmatu imigrant může být integrován nejenom v usazení, ale i v pohybu. Proto se v tomto přístupu k integraci, zároveň se vztahem k hostitelské společnosti, stává důležitým i vztah k zemi původu.

Po seznámení se s pojmem integrace nyní určím, co v rámci dané práce pod pojmem integrace míním. Za prvé se zaměřuji výhradně na identifikační dimenzi, tedy zajímám se o pocity imigranta, které má ze vztahu k místu původu a ze vztahu k přijímající společnosti. Navíc chápu integraci jako proces, který sleduji na úrovni jednotlivců. Svůj pohled obohacuji transnacionálním pojetím integrace: Zajímám se tedy o to, jak imigrant (ne)patří do svého původního a nového domova.

2.2 Předchozí výzkumy na téma smíšených manželství a integrace Ukrajinců v ČR

Ukrajinským imigrantům se v ČR věnuje velká pozornost hlavně v souvislosti s pracovní, ekonomickou migrací [Lupták, Drbohlav 1999; Drbohlav 1999], se vstupem na český trh práce [Horáková, Čerňanská 2001] a s ilegální pobytu či zaměstnání [Hofírek, Nekorjak 2008]. Určité části života této komunity a určité aspekty jejich integrace do české společnosti tak zůstávají vně zorného pole.

V této své práci se věnuji tomu, jak samotní ukrajinští imigranti vnímají svou integraci do české společnosti. K zúžení tohoto tématu na integraci prostřednictvím

manželství s Čechem/Češkou mě přivedlo několik prací, věnovaných tematicce smíšených manželství a souvisejících s tím problémem. Za prvé jde o práci „Manželství s cizincem (cizinkou) muslimského vyznání“ [Drápalová, Kolářová 2003], která se soustřeďuje na průběh smíšených manželství, ve kterých se střetávají velmi odlišné kulturní kódy. V důsledku toho, že se manželství mezi Ukrajinci a Čechy nejeví natolik potenciálně konfliktním v otázce kultury a náboženství, a také kvůli tomu, že se zajímám především o integraci, zmíněná práce mě inspirovala jedinečnou myšlenkou smíšených manželství.

Práce Alice Szczepanikové věnovaná rodinné migraci do České republiky [2009] byla další, ze které jsem čerpala inspiraci. Jednu z kapitol autorka věnuje problematice smíšených manželství mezi Čechy a imigranty ze třetích zemí (včetně Ukrajinců). Na základě výpovědí respondentů Szczepaniková dochází k závěru, že manželství s Čechem/Češkou jim přináší jistotu pobytu v hostitelské společnosti a stabilizuje jejich sociální postavení v rámci této společnosti. Je třeba ještě dodat, že autorka v této práci uplatňuje emický přístup, tedy představuje pohled samotných imigrantů na průběh manželství a jejich integrace do české společnosti. Stejně tak i já se zaměřuji na imigrantovo subjektivní hodnocení vlastní začlenění do české majoritní společnosti. Rovněž se zajímám o to, jak se z pohledu integrujících imigrantů mění jejich postavení v rámci hostitelské společnosti.

3. Výzkumné otázky a metodologie

3.1 Výzkumné otázky

Jak již bylo řečeno v rámci pojmu integrace se soustřeďuji na identifikační dimenzi, tedy na vztah respondentů k přijímající společnosti a na jejich subjektivní hodnocení vlastní začlenění do této společnosti. V této souvislosti sleduji, nakolik se respondenti cítí být integrováni v oblasti zaměstnání, ubytování, v otázce trávení volného času a také v otázce českého jazyka, a zda se po vstupu do manželství v těchto otázkách cítí být integrováni více než dříve. Rovněž sleduji, jak manželství působí na vztah imigrantů ke své zemi původu, poněvadž předpokládám, že se vztahy k oběma společnostem nachází ve vzájemné souvislosti. Vliv manželství hledám i v otázce přijetí respondentů českou majoritní společností, a to z toho důvodu, že průběh integrace

záležití nejenom na samotných přistěhovalcích, ale i na tom, jak a zda vůbec je přijme majorita.

Na základě výše uvedeného dále uvádím formulaci výzkumných otázek. Hlavní otázkou je: Jak manželství ovlivňuje integraci imigrantů do české společnosti? Mezi dílčí výzkumné otázky patří: Jaké změny pozoruje imigrant po uzavření manželství v otázce jeho přijetí českou majoritou? V čem vidí změny po uzavření manželství v oblasti zaměstnání, ubytování a v otázkách trávení volného času a znalosti českého jazyka? Jak působí tyto změny na jeho integraci do české společnosti? Jak se s manželstvím mění vztah imigranta k Ukrajině a k ČR?

3.2 Vzorek, sběr dat a jejich analýza

Respondenty daného výzkumu se stali občané Ukrajiny, kteří se v době vedení rozhovorů nacházeli v právoplatném manželství s Čechem/Češkou. Na komunitu Ukrajinců jsem se zaměřila proto, že jsou kulturně a jazykově blízcí mé rodné zemi. Zároveň nemám k této komunitě žádný blízký citový vztah, takže výsledky výzkumu jsou v tomto ohledu objektivní a nezkrácené mým osobním názorem.

Sběr dat probíhal pomocí polostrukturovaného rozhovoru, který se zakládal na předem připraveném scénáři. Provedla jsem celkem 10 rozhovorů³, které trvaly od 25 minut do 1,5 hodiny. Rozhovory většinou probíhaly při osobním setkání, a to vždy v místě, které respondent označil za nejvíce pohodlné: v kavárně, v respondentově domácnosti, u mě doma. S respondenty žijícími mimo Prahu jsem komunikovala prostřednictvím Skypu (formou volání nebo psaní), v jednom případě pak šlo o komunikaci přes e-mail, což považuji za nejméně výhodnou variantu komunikace ze všech výše zmíněných. Při osobním setkání a v případě volání přes Skype jsem rozhovory natáčela na diktafon a následně je doslovně přepisovala. V ostatních případech jsem již měla k dispozici písemný záznam.

Prvním respondentem se stala moje susedka. Později jsem s ní provedla druhý rozhovor, kdy jsem měla možnost klást doplňující otázky. Další respondenty jsem sehnala díky inzerátu, odeslanému do internetové diskusní skupiny⁴. Jeden z takto vyhledaných respondentů mi poskytl kontakt na svou kolegyni, která splňovala základní

³ Jeden rozhovor uvádím v příloze.

⁴ <http://ukrajina.orbion.cz/diskuse/>

kritéria výběru, což umožnilo provést s ní rozhovor. To znamená, že v daném případě jsem použila metodu snowball [Babbie 2007: 193–194].

Nakonec jsem ve vzorku měla 7 žen a 2 muže ve věku od 26 do 48 let. Pobývají v ČR různě dlouho – od 4 až po 18 let a většinou se zde nachází na základě trvalého pobytu. Minimální délka současného manželství s Čechem/Češkou je necelý jeden rok, maximální osm let. Respondenti se také různí předchozí manželskou zkušeností: Pro většinu se současné manželství stalo prvním, našli se však i takoví, kteří vstupovali do manželství po čtvrté. Z předchozích manželství někteří respondenti mají děti. Společné dítě se současným manželem měli pouze dva respondenti.

Ve výzkumu jsem vycházela z kvalitativního pojetí, při analýze rozhovorů jsem pak postupovala podle metodologie Strausse a Corbinové⁵. Analýza prošla třemi druhy kódování: otevřeným, axiálním a selektivním. Výsledkem selektivního kódování byl výběr centrální kategorie, kterou jsem pojmenovala jako „přijetí“. Stanovila jsem tuto kategorii za centrální z toho důvodu, že téměř všichni respondenti považovali toto téma za klíčové v otázce vlastní integrace do české společnosti prostřednictvím vstupu do manželství. Během analýzy se ukázalo, že právě tato kategorie je spojena různými druhy vztahů s ostatními kategoriemi. Výsledky analýzy rozhovorů uvádím v hlavní, analytické části dané bakalářské práce. Názvy kapitol a podkapitol představují kategorie, které mi vyšly při kódování.

4. Analytická část

4.1 Život na Ukrajině. Důvody odjezdu z Ukrajiny

Stanislav Brouček varuje před vnímáním imigrantů vně kontextu jejich odchodu ze země původu a příčin tohoto odchodu. Předkládá své pojetí migrace jako čtyřfázového procesu, kde první, počáteční fází je kromě jiného „soubor objektivních příčin, které vypuzují potenciálního migranta ze země dosavadního pobytu.“ [Brouček 2003: 20]. Objektivní příčiny pak podle Broučka vedou k vytvoření subjektivní konstrukce vhodnosti či nutnosti emigrace neboli jinými slovy k vlastnímu zdůvodnění odchodu ze země původu, kterou předkládá migrující osoba. Subjektivní konstrukce

⁵ Strauss, A., Corbinová, J. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert.

mohou zahrnovat širokou argumentační škálu včetně jednoduché potřeby změnit místo svého pobytu.

V dané části své práce se zajímám o podobné subjektivní konstrukce respondentů, a proto se zaměřuji na jejich popis života na Ukrajině, ve kterém hledám důvody emigrace. Na tomto místě je třeba upozornit, že v daném výzkumu jsou i takoví respondenti, kteří svůj příjezd do Čech pojímali nikoliv jako imigraci, ale spíše jako krátkodobý výlet. Z Ukrajiny tedy odjeli, nic v ČR neplánují. V jednom případě byl odjezd z Ukrajiny svého druhu útekem od problémů v manželství, v jiném byl spojen s touhou po nových zkušenostech. V důsledku toho, že tito respondenti svůj odjezd z Ukrajiny nepovažovali za emigraci, v daných případech nemůžeme pátrat ani po jejich důvodech jako takových.

Co se týče vztahu daného tématu k manželství, je třeba říci, že ani pro jednoho respondenta důvodem emigrace nebylo seznámení se s budoucím manželským partnerem. K seznámení došlo až po příjezdu do hostitelské společnosti. Popis života na Ukrajině a příčiny emigrace uvádím z toho důvodu, že představují důležitý kontext integrace migrantů do české společnosti a současně s manželstvím ovlivňují jejich vztah k Ukrajině a k České republice.

Popis života na Ukrajině je značnou součástí téměř každého rozhovoru. Svůj život na Ukrajině vypravěči převážně prezentují jako život plný problémů. Popisují problémy jak ekonomického charakteru, tak sociálního, kulturního a také politického. Jsou to problémy, které se nacházejí na obecné rovině, zasahují však vždy do osobního života respondentů. Podobný zásah je v některých případech natolik významný, že v konečném důsledku přivádí respondenta k rozhodnutí z Ukrajiny emigrovat anebo ho připravuje k tomuto rozhodnému kroku.

Předchozí výzkumy věnované ukrajinské komunitě v ČR staví do popředí především ekonomické důvody odjezdu z Ukrajiny [Drbohlav, Janská, Šelepová 2001; Drbohlav 1999; Novotná 2005]. Konkrétně se v první řadě uvádějí nízké mzdy a nedostatek pracovních příležitostí [Drbohlav 1999: 26; Novotná 2005: 349]. Stejně tak i v daném výzkumu respondenti mluvili hlavně o nízkých mzdách, nedostatku pracovních příležitostí, ale také o jejich nedostupnosti a nestabilitě na pracovním trhu.

V důsledku nedostatku pracovních příležitostí se respondentka Polina⁶ po zrušení pracovního místa setkala s potížemi při hledání nového zaměstnání. Pro ni to pak znamenalo velké životní selhání, jelikož musela zabezpečit své čtyři děti. Další respondentka⁷ pocházející z vesnice v západní Ukrajině sice neměla podobné závazky, avšak absence pracovních příležitostí v místě bydlení ji přivedla k myšlence neperspektivnosti pokračování života na Ukrajině⁸. Není proto divu, že obě zmíněné respondentky neváhaly z Ukrajiny odjet, když dostaly pracovní nabídku v Čechách. V odjezdu do jiné, vyspělejší země, viděly možnost vyřešení své osobní finanční situace a také šanci na zlepšení kvality svého života.

Respondentka Světlana jako čerstvá absolventka ukrajinské vysoké školy se setkala s problémem nedostupnosti pracovních příležitostí. Prezentuje ukrajinský trh práce jako relativně uzavřenou sféru, když tvrdí, že sehnat si práci ve vystudovaném oboru⁹ lze jen v případě existence vlivných přátel či příbuzných, kteří by umožnili přístup k pracovnímu místu. Neúspěch při několikaměsíčním intenzivním hledání práce vede respondentku k emigraci z Ukrajiny. V ČR hledá to, co nemohla najít doma na Ukrajině, tedy práci na úrovni vlastní kvalifikace a ve vystudovaném oboru.

Jiní respondenti zase nevidí velký problém v sehnání zaměstnání odpovídajícího vlastní kvalifikaci, stěžují si však na úroveň mezd, která jim nedovoluje plánovat vlastní budoucnost a budoucnost své rodiny podle představ. Odjezd do jiné země se pak chápe jako příležitost vydělat více, než lze získat na Ukrajině. Vyššími výdělky častokrát chtějí finančně podpořit své děti, které zůstaly na Ukrajině, zabezpečit pro ně lepší budoucnost: zajistit další vzdělání, lepší bydlení apod. Proto příjezd daných migrantů¹⁰ do České republiky lze chápat jako jejich snahu vylepšit socioekonomický status vlastních potomků.

Mimoto do ekonomických problémů zařazují zmínky respondentů o nestabilitě zaměstnání na ukrajinském pracovním trhu. Někteří v této souvislosti zdůrazňovali, jak

⁶ Všechna jména respondentů byla v daném textu změněna.

⁷ Olga (27)

⁸ Ztrátu osobní perspektivy v místě původu jako výrazný motivační faktor k emigraci vyzdvihuje například Jan Černík [2004] anebo Zdeněk Uherek [2004]. Poslední zmíněný autor ztrátu perspektiv spolu s bezvýhodností situace, vyplývající z ekonomických problémů migranta, vidí jako ekonomicko-politický motivační faktor odjezdu ze země původu. Politickou složku podle autora představuje „nedostatek důvěry v řešení problémů v místě původu“ [2004: 133].

⁹ V případě dané respondentky jde o obor cestovního ruchu.

¹⁰ Veronika (40), Larisa (39) a Polina (48)

je jednoduché o práci přijít. Na tomto místě můžeme vzpomenout na příběh Poliny¹¹, jejíž pracovní místo bylo zrušeno, což v konečném důsledku přivedlo respondentku k hledání práce v zahraničí.

Některým se však jako významnější jeví politické problémy v zemi původu. V případě respondentky Marie byl odjezd z Ukrajiny ovlivněn jejím negativním postojem ke komunistickému režimu a všemu, co z něj vyplývalo (např. zavřené hranice), který přetrval do roku 1992, kdy odjela do ČR na pozvání zaměstnavatele. S politickými důvody odjezdu jsem se však setkala jen v případě Marie. Popis života na Ukrajině z politického hlediska rovněž nebyl zachycen.

Podstatnější součástí respondentova výkladu života na Ukrajině je sociální sféra a problémy k ní patřící. Dosavadní výzkumy zařazují do sociálních problémů na Ukrajině, které motivují k emigraci, především „katastrofální stav zdravotní péče“ [Černík 2004: 73] a „restrikci sociálních programů“ [Červinka 2004: 139]. V daném výzkumu se v souvislosti se sociální sférou mluvilo zejména o korupci, ale také o velkých třídních rozdílech a slabé státní podpoře ukrajinských občanů.

Podle vypovědí respondentů je korupce velmi závažným problémem dnešní ukrajinské společnosti, poněvadž ve vysoké míře zasahuje do veškerých veřejných sfér života. Respondenti, kteří zmínili téma úplatků, považují za velmi nesprávné odmítnutí přístupu k takovým věcem, jako je vzdělání nebo zdravotnictví a nutnost uplácet pro otevření přístupu k nim¹².

V rozhovorech s respondenty na téma života na Ukrajině přišla řeč i na nespokojenost s mírou státní podpory. Respondentce Polině se státem přispívané měsíční finanční dávky na výchovu dětí jeví jako velmi neuspokojivé z hlediska svého rozsahu. Ve výchově dětí se daná respondentka musela spoléhat jediné na sebe a své síly, podporu státu v této otázce považovala za zcela bezvýznamnou.

Polina (48): „*Co mi dala ta Ukrajina? Když jsem vychovávala tam děti, na každé ze čtyř dětí, které mám jsem dostávala sedm hřiven měsíčně – za to jsem mohla koupit akorát dvoje ponožek.*“

¹¹ Polina (48)

¹² Se stejnými výpověďmi se setkala Michaela Koubíková ve svém výzkumu komunity ukrajinských umělců žijících v ČR, který prováděla v rámci vlastní bakalářské práce [2007: 63].

Mimoto, charakteristikou dnešní ukrajinské společnosti je slovy jednoho respondenta¹³ „obrovský rozdíl mezi obyčejnými a bohatými, propast“. Život těch „obyčejných“ je respondentem chápán jako těžký, neúnosný a velké třídní rozdíly jako přinejmenším nespravedlivé.

Kromě politických, ekonomických a sociálních problémů odkazují výpovědi respondentů na problémy kulturního charakteru, existující v současné ukrajinské společnosti. Respondentka Larisa, která na podobné problémy poukazuje, pochází z menšiny Rumunů, dlouhodobě usazených v západní části Ukrajiny. Svůj život na Ukrajině spojuje s osobní nesvobodou, která pro ni znamená závislost na okolí a podřízenost místním zvykům¹⁴.

V souvislosti se zvyky mluví například o raném věku osob vstupujících do manželství (sama už v patnácti letech měla s manželem první dítě), uzavírání manželských svazků jediné mezi členy menšiny a také o výběru manželských partnerů rodiči. Kromě jiného z vlastní zkušenosti mluví o odmítavém postoji okolí vůči rozvodu, přes který měla projít, když se chtěla podruhé vdát. Vše výše uvedené samotná respondentka odsuzuje a vnímá jako předsudky.

O podřízenosti nemluví jenom v souvislosti se zvyky, ale i ve spojitosti s manželstvím. Podle slov Larisy v manželství v rámci menšiny, ke které patřila na Ukrajině, je žena vždy podřízena svému manželovi a ve všech ohledech závislá na něm (včetně finanční závislosti), má méněcenné postavení, bez možnosti vyjádřit vlastní názor. Respondentka dokonce porovnává ženu na Ukrajině k majetku.

Zmíněná finanční závislost byla velmi důležitou charakteristikou života respondentky na Ukrajině, která ji velmi tížila a vedla k pocitu osobní nesvobody. Nutnost dodržování místních zvyků a tradic, patriarchální charakter společnosti [více k tomu Klvaňová 2009: 103; Koubíková 2007: 61–62] a bezvýhradná poslušnost jak vůči blízkému (rodiče, manžel), tak i vzdálenějšímu okolí nedovolovaly respondentce se finančně osamostatnit. Finanční nezávislost nachází teprve v ČR.

O patriarchálním založení ukrajinské společnosti však mluví i ostatní respondenti, kteří na Ukrajině patří k většinové společnosti, nikoliv k menšině. V této

¹³ Maria (40)

¹⁴ To vše však pro danou respondentku nebylo důvodem emigrace, poněvadž svůj odjezd nechápala jako emigraci, ale jako krátkodobý výlet. Výklad respondentky na daném místě je proto třeba chápat jediné jako popis života a situace na Ukrajině.

souvislosti se mluví o rozdělení rolí mezi muži a ženami, kdy muž představuje pracující hlavu rodiny a úlohou ženy je se o muže a celkově o domácnost postarat.

Pokud se vrátíme zpět k výkladu respondentky Larisy, kromě výše popsaného mluví i o závislosti na názoru okolí, která spolupůsobí při vytváření pocitu osobní nesvobody. Závislost na názoru okolí znamená pro danou respondentku orientaci vlastního jednání na názor okolí, nikoliv na vlastní názory. Jednání je přitom motivováno snahou nezklamat toto okolí. Zase toto téma zmiňovali i ostatní respondenti nepocházející z menšiny:

Olga (27): „*Jo, sousedí něco řeknou, musíme to honem udělat, aby to bylo krásný a to. A tady je prostě nezáměr, sousedí, nesousedí. Tam se prostě všem záleží na názoru okolí. Tam se všichni takhle žijou.*“

Závěr

Na závěr lze říci, že v souvislosti se situací na Ukrajině respondenti mluví především o ekonomických problémech. Z výpovědí je jasné, že se právě ekonomické problémy stávají dříve nebo později těmi nejvýraznějšími „push“ faktory¹⁵, vedoucími k emigraci z Ukrajiny. V hostitelské zemi, tedy v ČR, migranti hledají vyšší mzdy než na Ukrajině, aby mohli lépe zabezpečit sebe a svou rodinu, větší dostupnost práce, více pracovních příležitostí a možností pro osobní rozvoj. Jinak řečeno hledají zlepšení kvality svého života¹⁶. Důležitou součástí výkladu situace na Ukrajině jsou však i sociální, kulturní a také politické problémy. Stejně tak i ony patří k subjektivní konstrukci vhodnosti či nutnosti emigrace.

Jak jsem již řekla v úvodu dané kapitoly, příčiny emigrace se stávají důležitým kontextem integrace imigrantů do české společnosti a odráží se na vztahu respondentů k místu původu a následně i na vztahu k přijímající společnosti.

¹⁵ Podle Ravensteinovy teorie „push-pull“ faktorů jsou „push“ faktory ty, které nutí potenciálního migranta odjet ze své země původu, a „pull“ faktory jsou takové faktory, které přitahují potenciálního imigranta k cílové zemi. Příkladem „push“ faktorů je nedostatek pracovních příležitostí, horší životní podmínky nebo politické represe. Příkladem „pull“ faktorů jsou příznivé ekonomické podmínky, poptávka po práci apod. [více k tomu Černík 2004; Uherek 2004].

¹⁶ Na tomto místě lze aplikovat tzv. „human capital model“ neboli model lidského kapitálu, který představuje mikro úroveň neoklasického ekonomického přístupu v teoriích migrace. Podle tohoto konceptu migrující osoba očekává od své emigrace z původní země do cílové země celkové zlepšení kvality vlastního života a převahy zisku nad ztrátami. Ztráty a zisky se přitom mohou migrujícími interpretovat různě. Tak na počátku rozvoje daného konceptu se v rámci zisku braly v úvahu především

4.2 Vztah k přijímající a původní společnosti

V důsledku toho, že téma vztahu k zemi původu zaujímá důležité místo ve vyprávěních respondentů o vlastní integraci do české společnosti skrze manželství, transnacionální paradigma [Klvaňová 2009] se zdá být vhodnější než koncept integrace, který tento vztah opomíjí. V následující části dané práce vycházím z transnacionální perspektivy, která se dívá na migraci nikoliv jako na pohyb směrem k přijímající společnosti, ale jako pohyb migranta mezi dvěma usazenostmi, tedy mezi vysílající a hostitelskou zemí. Podobný obousměrný pohyb je podmíněn tím, že migranti jsou většinou zapojeni do různých sociálních systémů jak v nových, tak i v původních domovech. Členství v těchto sociálních systémech přitom nemusí vždy vyžadovat fyzickou přítomnost migranta, může být i virtuální.

Vycházejíc z výše popsaného konceptu budu pátrat po tom, do kterých sociálních systémů a sfér v rámci hostitelské společnosti a své zemi původu se imigranti cítí být zapojeni. Zároveň se zaměřím na současný vztah imigrantů jak k Ukrajině, tak i k ČR, který budu posuzovat podle jeho intenzity a charakteru. Zkoumáním charakteru těchto vztahů chci zjistit, zda respondenti považují přijímající společnost za svůj dnešní domov a co to pro ně znamená. Nakonec vylíčím typy vývoje vztahu k oběma společnostem a také příčiny, které vedly k podobnému vývoji. Mezi nimi budu hledat manželství a způsoby, jak konkrétně na vývoj působí.

Podoby vztahů

Objevila jsem celou škálu možných vztahů k zemi původu a k hostitelské společnosti. Dále uvádím jejich popis a charakteristiky.

Na Ukrajině se už dávno necítím jako doma, ale ani v Čechách zatím ne

V tomto případě budu mluvit o respondentce Oksaně, která ztratila pocit domova na Ukrajině ještě před příjezdem do České republiky. Stalo se to za osmiletého pobytu respondentky v Polsku, kam odjela za prací ve svých dvaceti letech. Kvůli nerostoucí mzdě, zdražení života a ilegalitě vlastního zaměstnání však Oksana musela opustit Polsko a vrátit se zpět na Ukrajinu. Návrat domů představoval pro respondentku

ekonomické faktory (úspěšné uplatnění na trhu práce a dobré výděvky), postupem času se začíná klást

kulturní šok. Uvádí, že po několikaletém pobytu v zahraničí začala nahlížet na způsoby chování a komunikace ve své původní komunitě jinak: Staly pro ni nepochopitelné a neakceptovatelné. Právě to bylo důvodem jejího rozhodnutí opětovné emigrace z Ukrajiny, kdy zamířila do České republiky. Uvedená příčina emigrace vysvětluje charakter dnešního vztahu respondentky k Ukrajině.

V současné době Oksana nemá nic, co by ji spojovalo s mateřskou zemí, není zapojena do žádného sociálního systému. Veškerý kontakt s Ukrajinou včetně příbuzenských vztahů byl přerušen před dvěma lety, kdy zemřela matka respondentky, která byla její jediná žijící blízká příbuzná.

V České republice Oksana žije čtyři roky, přesto však přijímající společnost za svůj domov doposud nepovažuje. Brání jí v tom obecné nepřijetí českou majoritní populací, především ale nepřijetí v ekonomické sféře, které se projevuje v odmítavém postoji českých zaměstnavatelů, kteří ji automaticky zařazují do kategorie cizinců. Podle Blanky Tollarové hlavním následkem označení za cizince je změna podmínek vyjednávání. Tato změna s sebou nese „výrazné ochladnutí komunikace či omezení její spontánnosti“ [Tollarová 2009: 3] ze strany představitelů majority, a někdy dokonce odmítnutí pokračovat ve vyjednávacím procesu. Při hledání zaměstnání se Oksana setkává především s poslední uvedenou reakcí.

Získání „normální a legální“ práce se tak pro dotyčnou respondentku stává jedním z klíčových faktorů pro nalezení pocitu domova v Česku. Dodává, že začít se cítit v ČR jako doma by mohla i po narození dítěte. Společně s manželem dítě chápe jako možný spojovací článek s Českou republikou a určité „zázemí“, které v současné době postrádá. Manželství tím pádem za postačující zázemí nepovažuje. Oksana se cítí být zapojena jedinečně do příbuzenských vztahů v rámci rodiny manžela, což se jí nezdá dostatečné pro vytvoření blízkého citového vztahu k přijímající zemi.

Miluji Ukrajinu, je mým jediným domovem

Na rozdíl od Oksany Veroniku spojuje s Ukrajinou blízký citový vztah. Svou zemi původu respondentka opustila jenom kvůli nízkým výdělkům, což je jediné, co v rámci popisu života na Ukrajině kritizuje. Stejně tak jako Oksana se ani Veronika doposud necítí v ČR jako doma. V Česku ji drží jedinečně povinnost vůči na Ukrajině

důraz i na tzv. faktory sociálního komfortu [více k tomu Drbohlav, Uherek 2007].

ponechané rodině, kterou je nucena finančně zabezpečit. Proto v rámci přijímající společnosti sama sebe pojímá jako pracovní sílu.

Manželství v tomto případě neovlivňuje rozhodnutí respondentky vrátit se na Ukrajinu. Velkou motivací pro návrat je příbuzenstvo ponechané na Ukrajině, které manželství neumí nahradit. Jde o to, že sociální kapitál, kterým respondentka disponuje na Ukrajině a který zahrnuje kromě příbuzenstva také přátele, převyšuje ten, který má v Česku. Veronika mluví o tom, že kamarádí v hostitelské zemi jediné s Ukrajinci, avšak kamarádství je ohraničeno jen telefonáty v důsledku nedostatku volného času na obou stranách. I přes přijetí manželovými kamarády nepozorujeme intence ze strany samotné respondentky nějak pokračovat v těchto vztazích. Tamara v této souvislosti odkazuje na absenci společných témat. Kromě toho, že v přijímající společnosti postrádá přátele, respondentka poukazuje na nepovedené vztahy s rodinnými příslušníky manžela, kteří ji delší dobu nepřijímali kvůli ukrajinské národnosti. I přesto, že se vztahy časem vylepšily, dá se usoudit, že počáteční odmítnutí manželovou rodinou nezapůsobilo dobře na vztah respondentky k přijímající zemi.

Kromě nezapojení do přátelských a vydařených příbuzenských vztahů s rodinnými příslušníky manžela, Veronika poukazuje na rozdílnost vlastního postavení na trhu s nemovitostmi v obou společnostech. Zatímco na Ukrajině vlastní byt, v Česku žije spolu s manželem v podnájmu.

Své pocity k oběma společnostem – přijímající a původní – Veronika vystihuje slovy: „*Cítím se tam (na Ukrajině – pozn. A. Ch.) jako ryba ve vodě a tady (v ČR – pozn. A. Ch.) jako ryba, které chybí vzduch.*“ Z těchto slov je zřejmé, že se respondentka cítí pohodlně jediné na Ukrajině, nikoliv v Čechách. Je to pochopitelné, vezmeme-li v úvahu, že na Ukrajině má vše (přátele, příbuzenstvo, nemovitost) a v ČR je zapojena jediné do ekonomické sféry. Přitom v práci Veronika musí každodenně překonávat vlastní nepříjemné pocity, spojené se ztrátou statusu: Na Ukrajině totiž pracovala jako ekonomka a účetní, v ČR vykonává nekvalifikovanou práci uklízečky v hotelu. Za těchto podmínek se manželství stává něčím, co nemůže ovlivnit respondentčin vztah k zemi původu a napomoci vytvořit blízký citový vztah k hostitelské společnosti. Podle slov samotné respondentky pro vytvoření bližšího vztahu k ČR potřebuje mít blíž své příbuzné, hlavně svou dceru, která v současné době žije na Ukrajině.

K Ukrajině se cítím být blíže než k Česku

Podobný vztah jsem zachytila u Dmitrije. I po osmi letech pobytu v ČR se necítí být distancován od své země původu. K Ukrajině se ani v minulosti, ani dnes nestaví kriticky, odjíždí odtud jediné kvůli touze po nových zkušenostech. Bližší vztah k původní komunitě se projevuje v úvahách respondenta přestěhovat se na Ukrajinu společně s manželkou. Hostitelskou společnost dnes považuje za svůj nový, druhý domov.

Jedním z důvodů, proč více tíhne k Ukrajině, je neúplné přijetí ze strany české majoritní společnosti. Nepřijetí pocítuje jak ze strany vzdálenějšího okolí, tak i ze strany některých svých kolegů. Projevuje se převážně v „narážkách na národnost“ respondenta. Další důvod spočívá v tom, že v některých aspektech se cítí být blíže ke své zemi původu:

Dmitrij (34): „V Česku jsem si na vše zvykl a přizpůsobil se, ale prostě styl oblékání, rodinné vztahy jsou mi bližší na Ukrajině.“

Jak v ČR, tak i na Ukrajině se cítí být zapojen do blízkých příbuzenských a přátelských vztahů a tráví volný čas podle svých představ. V hostitelské společnosti je zapojen do ekonomického systému: Vykonává zde kvalifikovanou práci v automobilovém průmyslu. Tím, že manželství neumí napomoci většímu přijetí a neumí změnit habituální dispozice respondenta, neumí ovlivnit ani jeho vztah k oběma společnostem.

Nebýt rodiny, na Ukrajinu nejezdím vůbec

Jak se zdá, v tomto případě respondenti nemají citový vztah ke své zemi původu. Vztah se udržuje jediné kvůli blízkým příbuzným žijícím na Ukrajině (rodiče, děti, sourozenci), a tak znamená jakousi povinnost. Respondenti se spokojují s občasnými krátkými návštěvami na Ukrajinu (jednou, maximálně dvakrát za rok) a podtrhávají, že by nejezdili vůbec, pokud by tam neměli rodinu. Tím pádem jediným sociálním systémem, do kterého jsou ve své zemi původu zapojeni, je systém příbuzenských vztahů.

Absence citového vztahu k zemi původu se projevuje ve velmi kritickém, ojediněle dokonce nepřátelském postoji k Ukrajině. Kritika se v rozhovorech střídá

s popisem tamního života jako velmi problematického a v některých případech i neúnosného. Je možné, že dnešní výrazně kritický postoj vůči své mateřské zemi souvisí s respondentovou spokojeností s přijímající zemí, konkrétně s tím, že zde našli uspokojení svých potřeb a přání, zatímco doma to najít nemohli nebo neuměli. V ČR jsou dnes ekonomicky aktivní, tráví zde volný čas podle svých představ, mají vydařené vztahy s příbuznými manžela/manželky a vytvořenou širší sociální síť (sousedé, kolegové z práce, přátelé manžela/manželky apod.) a nakonec se cítí být přijati (až na malé výjimky) majoritní českou společností.

Je důležité, že tito respondenti za pobytu v ČR postupně ztrácejí pocit domova na Ukrajině a pocitově tíhnou k přijímající zemi, nalézají ztracený pocit domova v Čechách. V některých případech však tento pocit není úplný. Pro někoho úplnost pocitu domova dovrší získání českého státního občanství, pro jiné absolutní přijetí bez výjimek ze strany české majority.

Ukrajinu s radostí navštěvuji, pak se ale rád(a) vracím domů do ČR

V daném případě vztah k Ukrajině neznamená pro respondenty povinnost, naopak několikrát do roka se tam rádi vrací, ale považují to spíše za návštěvu nebo „dovolenou“¹⁷, jako doma se tam již necítí. Pro tento typ vztahu je typický jen mírně kritický postoj bez projevu nepřátelství vůči své zemi původu.

Na Ukrajině se respondenti cítí být zapojeni nejenom do příbuzenských, ale i do přátelských vztahů. Někteří respondenti v této souvislosti zdůrazňují, že jezdí na Ukrajinu jediné kvůli blízkým kamarádům¹⁸.

Dalším pojítkem se zemí původu jsou vzpomínky na určité fáze života na Ukrajině (dětství, mládí), svého druhu nostalgie. Podobný pocit zažívá dnes Julie (40). Vysvětluje, že vzpomíná především na místa, kde často trávila čas v dětství – na školu, na ulice, po kterých chodila, apod.

Někoho s Ukrajinou spojuje už samotný fakt, že se tam narodil a strávil větší část svého života. Takoví respondenti si proto myslí, že se nikdy nedistancují od Ukrajiny úplně, i přesto že se tam už dnes necítí jako doma.

¹⁷ Anton (34)

¹⁸ Maria (40)

Příslušní respondenti považují ČR za svůj dnešní jediný domov, k hostitelské společnosti jsou citově připoutáni. Kromě vydařených vztahů s rodinou manžela/manželky a v některých případech společných dětí, mají zde přátele (např. z řad kolegů, sousedů). V ČR tráví volný čas podle představ a jsou ekonomicky aktivní¹⁹. Všichni respondenti, kteří sem patří, se cítí být až na malé výjimky přijati českou majoritou. Pravděpodobně vše výše uvedené v konečném důsledku ovlivnilo to, že časem vztah k původní komunitě ztratil na intenzitě.

Vývoj vztahu k Ukrajině²⁰ a k ČR

Vývoj vztahu imigrantů ke své zemi původu se nachází ve vzájemné souvislosti s vývojem jejich vztahu k přijímající společnosti, což je důvodem, proč dále uvádím jejich popis společně. Zachytila jsem celkem dvě trajektorie vývoje těchto vztahů.

Za prvé jde o slábnutí intenzity vztahu k Ukrajině a současný růst intenzity vztahu k ČR. K podobnému vývoji dochází během neustálého systematického porovnávání země původu a přijímající země, a to v otázkách možností pro osobní rozvoj, celkové kvality života, míry korupce, (ne)dostupnosti práce, postavení ženy jak v rámci manželství, tak i v rámci celé společnosti, kvality zdravotnictví, míry statní podpory, možností pro výchovu dětí a nakonec v otázce řádu a platnosti zákonů. Během takových porovnaní respondenti vykazují spokojenost s přijímající zemí a současné rozčarování s podmínkami na Ukrajině. Tím naznačují, že se dnes cítí být blíže k ČR než k Ukrajině.

K podobnému vývoji dochází nejen proto, že si imigrant všímá zlepšení kvality svého života, ale i proto, že si na přijímající společnost zvyká. Stává se tak proto, že zde tráví většinu svého času, na Ukrajinu pak jezdí jenom na „návštěvu“ či „dovolenou“ maximálně několikrát do roka.

Ve stejné míře na daný vývojový typ působí manželství. Alice Szczepaniková uvádí, že sňatek s Čechem/Češkou přináší ukrajinským migrantům vizi trvalého usazení v České republice [2009: 23]. Na základě výpovědí některých respondentů jsem dospěla k obdobnému závěru. Před uzavřením manželství měli velmi nejistou představu o délce vlastního pobytu v hostitelské společnosti. Byli si vědomi toho, že pokud jim něco

¹⁹ Za výjimkou Olgy (27), která je v současnosti na mateřské dovolené.

nevyjde (nenajdou si práci, budou mít vlastním představám neodpovídající mzdu apod.), budou se muset vrátit zpět na Ukrajinu. Nejistota pobytu znemožňovala respondentům cítit se v přijímající společnosti jako doma. Sňatek s představitelem české majoritní společnosti přinesl jistotu pobytu v ČR, a tak umožnil formování bližšího vztahu k České republice. Manželství se navíc v takových případech častokrát stávalo rozhodujícím faktorem, proč respondenti v hostitelské společnosti zůstali. O výše uvedeném svědčí výpověď Světlany:

Světlana (26): „*Jinak tady bych asi taky zůstala, ale teď prostě vůbec nehodlám jet někam na Ukrajinu, nebo do Ruska, nebo někam jinam. Kdybych neměla manžela, kdyby něco nevyšlo, tak bych možná odjela, ale teď jako prostě zůstanu.*“

Další výpověď je příkladem, jak manželství ovlivňuje vztah respondenta k Ukrajině přes vliv na rozhodnutí zůstat v ČR.

Polina (48): „*T: Mělo Vaše manželství nějaký vliv na Váš vztah k Ukrajině? Po: No nějaký vliv samozřejmě to manželství mělo, ale nemyslím si, že nějaký důležitý. Prostě kvůli manželovi jsem zůstala tady, tak se od té Ukrajiny oddaluji. Tady je můj život. Ne na Ukrajině.*“

Kromě poukázání na souvislost vztahu k zemi původu se vztahem k hostitelské zemi, Polina vyjadřuje svůj dnešní vztah k Ukrajině. Svými slovy „*Tady je můj život. Ne na Ukrajině*“ respondentka naznačuje, že už nemá na Ukrajině co dělat. Mnohem blíže dnes má k ČR, kde se zapojila do ekonomického systému a početných přátelských vztahů. Tráví zde svůj volný čas tak, jak na to byla zvyklá na Ukrajině: Pořádá návštěvy pro své kamarády a oslavuje s nimi svátky. Do hostitelské společnosti přestěhovala i dvě ze svých čtyř dětí. S těmi, které zůstaly na Ukrajině, téměř denně komunikuje přes Skype a jiné telekomunikační prostředky.

Mimoto manželství ovlivňuje vztah respondentů k oběma společnostem tak, že jim dodává pocit domova v Čechách. Jako doma se cítí, protože se vstupem do manželství nalézají rodinu v jejím širším smyslu. Patří tam nejen manžel/manželka (i když některým pro pocit domova stačí mít jenom manžela/manželku), ale i společné děti a manželovo/manželčino příbuzenstvo. V případě respondenta Antona nález pocitu

²⁰ Sleduji vývoj respondentova vztahu k Ukrajině od okamžiku jeho příjezdu do ČR až po dobu, kdy byly vedeny jednotlivé rozhovory.

domova v hostitelské zemi způsobený manželstvím vede ke ztrátě pocitu domova ve své zemi původu, což zase vypovídá o souvislosti obou vztahů.

Anton (34): „*Myslím si, že manželství v tomto vztahu (ve vztahu respondenta k Ukrajině – pozn. A. Ch.) sehrálo velkou roli hlavně tím, že tady mám domov, ten domov už není na Ukrajině, budou zde vyrůstat naše s manželkou děti.*“

Pro druhou trajektorii vývoje je typická neměnnost vztahu k oběma společnostem od doby přestěhování respondenta do Čech. Za prvé jde o výše popsany případ Oksany, která ztratila pocit domova na Ukrajině ještě před příjezdem do ČR a která se v rámci přijímající společnosti doposud necítí jako doma; za druhé o případ Veroniky, která i po několikaletém pobytu v ČR a manželství s Čechem stále považuje Ukrajinu za svůj jediný domov. V obou popsanych případech jde o určitý konflikt, se kterým se respondentky každodenně setkávají: Pociťují, že patří do manželství a zároveň, že nepatří do přijímající společnosti. Vliv manželství na vytvoření bližšího vztahu k ČR se stává nepostačujícím v důsledku intervence takových podmínek, jako je absence legální práce a potíže při jejím hledání, nepřijetí českou majoritou v takovém rozsahu a kvalitě, jakou by si respondent přál, a nakonec příbuzenstvo žijící daleko.

Závěr

Manželství s Čechem/Češkou se stává rozhodujícím faktorem, proč respondenti zůstávají v přijímající zemi. S manželstvím nalézají jistotu pobytu a vizi trvalého usazení v hostitelské společnosti, což umožňuje, ale ne vždy vede k formování bližšího citového vztahu k ČR. Klíčovým se v této otázce zdá být členství v těch sociálních systémech hostitelské země, které samotný imigrant označuje za důležité v procesu vlastní integrace do české společnosti. Pro někoho se hlavním stává zapojení do ekonomického systému, pro jiného do systému příbuzenských vztahů. Manželství přitom ne vždy umí napomoci zapojení do potřebných sociálních sfér, někdy zůstává bezmocným.

Žádný imigrant nepovažuje za svůj domov současně ČR i Ukrajinu. Pocitově více tíhnou jen k jedné společnosti. Přesto se však stávají „ideálně-typickými transnacionálními subjekty“ [Klvaňová 2009: 100], z toho důvodu, že se pohybují v prostorech obou zemí a stávají se členy sociálních systémů jak v ČR, tak i na Ukrajině: Ve své zemi původu se imigranti cítí být zapojeni především do systému

příbuzenských vztahů, v menší míře pak do systému přátelských vztahů, v ČR kromě uvedených systémů jde o zapojení do ekonomické sféry.

4.3 Otázka přijetí. ČR jako „nepřijímající“ společnost?

Podoby nepřijetí

„Pozice cizince ve společnosti není dána pouze typem jeho pobytu, ekonomickou aktivitou a sociálním životem, ale také tím, jakým způsobem ho majorita přijme,“ uvádí Blanka Tollarová ve své práci „Je normální, že cizinec není normální“ [2007: 75] Osobně se domnívám, že vztah české majority ovlivňuje nejenom pozici imigranta ve společnosti, ale rovněž celkový proces integrace a subjektivní hodnocení vlastní začleněnosti imigranta do přijímající společnosti. Jinými slovy se otázka přijetí stává jednou z klíčových v procesu integrace imigrantů do hostitelské společnosti a také je tak prezentována samotnými respondenty daného výzkumu. Navíc se podle názorů respondentů přijetí stává něčím, co manželství v rámci jejich integrace do české společnosti ovlivňuje nejvíce, což podrobně rozebírám v následující části textu, věnované vývoji přijetí.

Jako značná překážka v integračním procesu se jeví dlouhodobý trend negativního postoje české majority vůči přistěhovalcům obecně, a Ukrajincům zvláště, který vyčteme z výsledků četných výzkumů veřejného mínění na dané téma. Tak například podle regulérně prováděných výzkumů CVVM, věnovaných vztahu Čechů k vybraným národnostem, jsou to právě Ukrajinci, kteří u české majoritní populace patří k nejméně sympatickým národnostním skupinám. Méně oblíbení pak zůstávají jen Romové. Tento trend je zaznamenán v letech 2005–2009, což naznačuje určitou zákonitost v národnostních preferencích Čechů [Naše společnost 06.05.2009²¹: 2].

Respondenti mého výzkumu pod nepřijetím rozumí takové chování Čechů, za kterého je s nimi zacházeno jinak, než by tomu bylo s představitelem české majoritní společnosti. Touží proto po přijetí, tedy po tom, aby se s nimi zacházelo stejně jako s Čechem/Češkou, což plně vystihují slova respondenty Světlany: „Prostě bych chtěla aby *brali* jako Češku, aby neviděli ten rozdíl, že cizinka.“

²¹ Dostupné z WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100903s_ov90506.pdf>

Imigranti prezentují nepřijetí ze strany české majoritní společnosti různě. Odlišuje se jak míra samotného nepřijetí, tak i to, kým se respondent cítí být přijat a kým ne. Mluví se o přijetí ze strany blízkého (rodina a přátelé manžela/manželky, sousedé, kolegové) a vzdálenějšího okolí (pro respondenta cizí lidé patřící k majoritní české společnosti). Téměř každý respondent se cítí být přijat svým blízkým okolím v hostitelské zemi. Za výjimku lze považovat jediné Veroniku (40), která, jak jsem již uvedla, během delší doby nevycházela s rodinou svého manžela a se svými kolegy, Dmitrije (34), který kvůli své národnosti stále pociťuje nepřijetí od některých svých kolegů, a nakonec Olgu (27), která si všímá nepřijetí od některých svých sousedů. Respondenti se tak různí jediné podle míry přijetí vzdálenějším okolím: Někdo z nich se cítí být přijat či téměř přijat, někdo se považuje za částečně přijatého a ostatní jsou vůbec anebo téměř vůbec nepřijati.

Je důležité, že respondenty popisované nepřijetí má různé podoby: od zvědavosti po odmítnutí pokračovat v komunikaci, narážky na národnost, urážky, sprosté nadávky a zaujetí pohrdavého postoje vůči imigrantovi. Respondenti, kteří sami sebe považují za přijaté anebo téměř přijaté českou majoritou, se ve výjimečných případech setkávají s odlišným zacházením, které většinou popisují jako zvědavost vůči své osobnosti.

Respondenti, kteří si více stěžovali na nepřijetí, v současné době mají zkušenosti především s odmítnutím pokračovat v komunikaci. Na podobný vztah respondenti reagují nepochopením.

Co se týče urážek, sprostých nadávek, narážek na ukrajinskou národnost a pohrdavého postoje ze strany Čechů, to zakoušejí ti respondenti, dnešní míra přijetí kterých by se dala popsat jako částečná nebo téměř žádná. Je třeba zdůraznit, že právě takto projevující se nepřijetí je jednou z příčin absence citového, blízkého vztahu imigranta k České republice. Lze říci, že téměř každý z respondentů nepřijetí v takové podobě velmi prožívá. Jeden z těchto respondentů reaguje na negativní vztah Čechů se značnou zoufalostí a zármutkem:

Oksana (32): „...tady vás nemají za lidi. Tady jsme třetí...nevím, jak se to řekne, třetí země. A to je cítit a vidět tady na každém kroku. Někdy tě tady tak urážejí, že já pláču. Manžel mi říká, abych na takové lide vykašlala, ale to prostě nejde.“

Celkově lze tvrdit, že navzdory nepřijetí můžeme sledovat určitou míru integrace imigrantů do české společnosti. Za nejvíce integrované se považují respondenti, kteří

popsali výjimečná nepřijetí ze strany vzdálenějšího okolí jako zvědavost vůči sobě jakožto cizinci. Jako méně integrováni se pak cítí respondenti, kteří se doposud setkávají s odmítnutím pokračovat v komunikaci. Nakonec respondenti, kteří se během jednání s českým okolím doposud setkávají s urážkami a sprostými nadávkami, s pohrdáním a narážkami na národnost, se prezentují jako nejméně začlenění.

Změny v přijetí. Vliv manželství a jiných faktorů

Postupem času stráveného v Česku si valná většina respondentů všímá určitých změn v chování a postojích Čechů vůči své osobě. Většina imigrantů se cítí být více a lépe přijata, než byla hned po svém příjezdu do přijímající země. Co je důvodem podobného vývoje, co ho podmiňuje? Respondenti se na tomto místě shodují v tom, že klíčovou roli v otázce lepšího přijetí majoritou hraje manželství s Čechem/Češkou.

Vliv manželství na přijetí se liší z hlediska svého rozsahu a způsobů působení. Nejméně patrné změny ve vztahu Čechů po manželství zaregistrovaly Veronika (40) a Oksana (32). Dotyčné respondentky stále touží po větší míře přijetí, než je tomu dnes. Změny způsobené sňatkem s Čechem vidí jediné v práci – obě se cítí být mnohem lépe přijaty ze strany českých kolegů, Veronika si navíc všímá lepšího přijetí ze strany zaměstnavatelů. Podle obou respondentek se zlepšení přijetí projevuje v mnohem větší míře respektu vůči imigrantovi. Respondentka Oksana o tom hovoří takto:

Oksana (32): „*Jako když přešla s manželem do jiné práce, tak to bylo úplně něco jiného. Oni tam respektovali, že já jsem s nim. Respektovali mě kvůli tomu. Takže nikdo si nic nedovolil vůči mě. Protože se báli. Věděli, že za mnou je ještě někdo - můj manžel. Mám se na koho obrátit. V tomto smyslu velkou roli sehrálo manželství.*“

O změně jednání a více opatrném zacházení s imigrantem, jehož hybnou silou je podle Oksany strach, svědčí i následující výpověď:

Veronika (40): „*A oni (zaměstnavatel na pohovoru – pozn. A. Ch.) se pak ptali, kde je manžel, v Čechách? Tak jsem jim říkala, že manžel je Čech. Měla jsem po těch mých slovech pocit, že oni už mi nemůžou říci špatná slova, nadávat se mi. Takhle bych to popsala. Protože kdybych měla manžela Ukrajince anebo Rusa, tak si oni pak mohou dovolit něco vůči mě, ale jestli jim řekneš, že máš za manžela Čecha, tak oni už přemýšlí, co mohou říci.*“

Vidíme, že výše citovaná respondentka přisuzuje manželství s Čechem/Češkou významnou roli. Je si jista, že by jednání s ní bylo méně ohleduplné, pokud by neměla za manžela Čecha. V případě Veroniky a Oksany však manželství působí různě. Zatímco je Veronika lépe přijata v důsledku statusu manželky představitele české majority, kde pro lepší přijetí stačí jen se zmínit o české národnosti manžela, u Oksany se to tak děje především kvůli přítomnosti manžela na jejím pracovišti²².

I někteří další vidí souvislost mezi přítomností manžela/manželky a lepším přijetím. V případě samostatného jednání (například na úřadech) se jako označení za cizince imigranti setkávají s neochotou a někdy i s nezdvořilostí, a tak zdaleka nemohou přesáhnout výsledky jednání vlastního manžela/manželky. Respondentka Světlana rovněž pociťuje rozdíl mezi samostatným jednáním a jednáním pod zastupitelstvím svého manžela.

Světlana (26): „*Kdybych já nevím volala párkrát někam na úřad, představím se českým jménem, ale stejně ona slyší, že jsem cizinka, začíná hned něco – co chcete? To nemůžu Vám říci a to neznám a bla bla bla. Pak manžel vidí, že už se rozčiluju, vezme u mě sluchátko a tak jí vynadá česky a pak se přede mnou omlouvají – omlouvám se paní, no jistě, to jsem nevěděla...A začíná úplně jinak jednat, když už ví, že za mnou stojí ten Čech a že on zná práva víc jako já.*“

Změna jednání úřednice vůči respondentce následuje až po rázné reakci jejího manžela na neuctivost pracovníka úřadu. Sama Světlana si tuto změnu vysvětluje nejen tím, že její manžel je Čech, ale i jeho lepší znalostí zákonů. Porovnání případu Světlany a Oksany v této otázce dovoluje mluvit o tzv. pasivní a aktivní přítomnosti manželských partnerů, kde pasivní znamená pouhou přítomnost a aktivní kromě přítomnosti předpokládá jednání manžela/manželky jménem imigranta.

Kromě uvedeného lepšímu přijetí napomáhá především český doklad totožnosti, příjmení po manželovi/manželce, lepší znalost českého jazyka a v neposlední řadě také trvalý pobyt v Čechách. Důležité je, že vše z uvedeného je podmíněno či ovlivněno manželstvím.

Otázce příjmení mnozí respondenti věnují velkou pozornost. Přiznávají, že se s českým příjmením častokrát stávají neidentifikovatelní jakožto cizinci, a tak se s nimi zachází stejně jako s Čechem/Češkou. To imigrantům zjednodušuje život a vede

²² Oksana a její manžel byli nějakou dobu kolegové.

k usnadnění komunikačního procesu s představitelem české majority. Proto se dá usoudit, že ti respondenti, kteří dnes mají příjmení po svém současném manželském partnerovi, se cítí být mnohem lépe a více přijati než ti, kteří si ponechali ukrajinské příjmení. Respondentka Oksana je právě jednou z nemnoha, kdo patří ke skupině posledních. Kromě stejného zacházení jako před manželstvím, jí přibýly starosti se složitým prokazováním skutečnosti, že je vdaná za občana ČR:

Oksana (32): „*To příjmení teda vadí, protože musím dokazovat jim, že mám skutečně za manžela Čecha a nikdy jim nestačí jen jeden papír na to.*“

Kvůli ukrajinskému příjmení představitele české majority nevěří legitimitě manželství Oksany, a proto ho prověřují více než obvykle.

Dalším významným faktorem působícím na přijetí je typ víza respondenta. Odlišný typ víz se různě odráží na přijetí. Mnoho respondentů dnes pobývá v ČR na základě trvalého pobytu, přičemž většina z nich ho získala v důsledku manželství s občanem České republiky. Tato skupina imigrantů se zdá být více úspěšná v otázce přijetí českou majoritou než například Oksana, která se nachází v ČR na základě víza rodinného příslušníka občana EU. Tento typ víza se stává pro respondentku významnou překážkou v přijetí při hledání zaměstnání.

Lepšího přijetí se dočkali respondenti s lepší znalostí češtiny. Zlepšení své češtiny přitom zaregistrovali s životem v manželství. Tématu českého jazyka věnují jednu z následujících kapitol, a proto se zde nad tím nebudu pozastavovat.

Význam českého dokladu totožnosti, který dostala na základě sňatku s občanem ČR, zdůrazňuje Světlana (26). Podle dotyčné respondentky „česká občanka“ napomáhá stírat hranice mezi ní jakožto imigrantkou a představitelem české majority.

Vše výše zmíněné by se dalo shrnout do názvu faktory usnadňující přijetí. Z analýzy rozhovorů vyplynulo, že existují i takové faktory, které přijetí zabraňují. Jde především o cizí přízvuk v češtině a její nedokonalé ovládnutí, ponechání si ukrajinského příjmení a typ víza (o posledních dvou jsem se již zmínila výše).

Ve více případech je cizí přízvuk pojmán jako velká překážka v procesu přijetí a integrace obecně. Respondentka Oksana navíc připisuje problém nepřijetí kvůli přízvuku všem Ukrajincům žijícím v České republice:

Oksana (32): „*Tady stále cítím odpor těch lidí. Jak začínáš mluvit, jak slyší po vás ten přízvuk, tak koukají na tebe jinak a všechno. To není tak že si to vymýšlím, je to prostě tak. Zeptejte se každého Ukrajince tady.*“

Přízvuk je přitom věcí, kterou nemůže ovlivnit manželství s Čechem/Češkou a nejspíš ani samotný imigrant. Respondenti proto sdělují své obavy, že nejspíše nikdy nebudou úplně přijati kvůli přízvuku v češtině. Jestli například české příjmení může v některých případech přinést imigrantovi diskreditovatelnost²³ (respondentka Světlana v souvislosti s českým příjmením říká: „*některé už ani nepoznají, že jsem cizinka*“), cizí přízvuk automaticky zařazuje imigranta do skupiny diskreditovaných²⁴.

Stejným způsobem na přijetí působí i nedokonalá čeština imigrantů. Avšak na rozdíl od přízvuku se do budoucna nevidí jako nevyřešitelný problém. Respondenti si jsou jisti, že se časem chyby v českém jazyce, kterých se dnes dopouští, dají zredukovat.

Posledním, co bych v rámci daného oddílu textu zmínila, je změna, kterou reflektují samotní imigranti, v jejich vnímání jako „černých pracovníků“²⁵. Zatímco před manželstvím na ně bylo nahlíženo jako na ilegální pracovní migranty z Ukrajiny, dnes jsou v důsledku sňatku s Čechem/Češkou považováni za více začleněné do české společnosti. Podle názoru těchto respondentů negativní vztah Čechů v minulosti se zakládal na strachu, že imigrant je „obere o práci“, „vydělá a zmizí“, „odveze ten kapitál někam“ apod. Manželství s představitelem české společnosti je podle respondentů v očích majority potvrzením, že se daný imigrant nachází v ČR legálně a má zde dlouhodobé plány, spojené nejenom s ekonomickou aktivitou.

Závěr

Manželství s Čechem/Češkou významně působí na přijetí respondentů českou majoritou. Respondenti si všímají, že představitelé české majority na ně nahlíží jinak, pokud se utvrdí, že mají za manželského partnera Čecha/Češku. Takový sňatek se pro majoritu stává jakousi legitimizací pobytu imigrantů v české společnosti, což vede k lepšímu přijetí a otevřenějšímu vztahu vůči imigrantům.

²³ Goffman E. 2003. *Stigma*. Praha: SLON.

²⁴ tamtéž

²⁵ Světlana (26)

Lepší přijetí způsobené manželstvím vede k posílení či objevení pocitu domova v ČR a také k subjektivnímu pocitu, že sem patří. Pro imigranta, který se po několikaletém pobytu v ČR a sňatku s Čechem/Češkou cítí být odmítán většinou jakožto přistěhovalec z Ukrajiny, se stává těžkým až nemožným vytvořit si blízký citový vztah k přijímající společnosti a otevřenější přístup k majoritě. Podstatnou součástí identity takových imigrantů se stává identita cizince, která brzdí celkový integrační proces. Identita cizince se projevuje ve vlastním pocitu nezapadnutí do hostitelské společnosti a je regulárně posilována v situacích, kdy je s imigrantem zacházeno jinak než s představitelem české majority.

Z výpovědí respondentů vyplývá, že je lepší přijetí významně podmíněno především českým příjmením, českým dokladem totožnosti, lepší znalostí českého jazyka, trvalým pobytem v ČR, přítomností manžela/manželky při vyjednávacím procesu a samotným statusem vdané/ženatého s představitelem české majoritní společnosti. V nevýhodě se pak ocitají imigranti bez trvalého pobytu v ČR, s ukrajinským příjmením a s horší znalostí češtiny. Téměř každému imigrantovi ve větší míře přijetí zabraňuje cizí přízvuk v českém jazyce, který odhaluje jejich „cizost“ v hostitelské společnosti. Přízvuk je považován za druh překážky, kterou cizinci nejspíš nikdy nepřekonají, a tím pádem nikdy nebudou považováni v české společnosti za stoprocentně „své“.

4.4 Život v ČR před a po uzavření manželství

Pro hodně respondentů emigrace do České republiky, kde povětšinou hledají nekvalifikovanou manuální práci, začíná pomocí tzv. „klienta“²⁶, tedy zprostředkovatele či pomocníka. Podle definice Michala Nekorjaka „v kontextu ukrajinské migrace označuje tento termín člověka, který organizuje ukrajinskou pracovní sílu a za účelem vlastního výdělku ji nabízí na českém pracovním trhu“ [2009: 2].

Mezi funkce „klienta“ patří nejen zajištění pracovního místa pro ukrajinského migranta, ale častokrát i jeho zaopatření bydlením [Černík 2005: 2]. „Klienti“ nabízejí ubytování v první řadě v ubytovnách anebo v podnájmech s dalšími Ukrajinci. Imigrant se tak ocitá v situaci, kdy pracuje a bydlí převážně se svými krajany, což se kromě

²⁶ Na toto téma viz například Černík 2005 anebo Nekorjak 2009.

jiného odráží na úrovni znalosti jazyka české majority a rovněž na způsobu trávení volného času.

Lze tvrdit, že je vztah mezi ukrajinským pracovním migrantem a „klientem“ mocenský. V některých případech se moc „klienta“ udržuje pomocí trvalého zadržení dokladů totožnosti či důležitých listin imigranta (v daném výzkumu šlo například o zadržení pracovního povolení jednoho z respondentů). Podobné praktiky vedou k závislosti imigranta na „klientovi“. Svou závislost taktéž pocítuje v rámci zaměstnání a ubytování: V případě neshod se svým „klientem“ může dojít ke zrušení zaměstnaneckého poměru, odmítnutí přístupu k bydlení a celkově ke znejistění imigrantova pobytu v ČR.

Z výše uvedeného vyplývá, že se vztah s „klientem“ stává důležitým kontextem života ukrajinských přistěhovalců v počátečních fázích jejich pobytu v České republice. S postupem času se v hostitelské společnosti cítí být více jisti sami sebou a snaží se různými způsoby přerušit vztah se svým „klientem“. Pro některé může být únikem z tohoto vztahu změna typu víza či zaměstnavatele, pro jiné sňatek s představitelem české majoritní společnosti.

Níže předkládám výsledky analýzy těch částí rozhovorů, ve kterých se zaměřuji na téma života respondentů v ČR před a po vstupu do manželství. Konkrétně sleduji změny v podmínkách ubytování respondentů, v oblasti jejich zaměstnání, ovládnutí českého jazyka a ve způsobech trávení volného času v době před a po manželství. Zajímám se o to, zda se po uzavření manželství respondenti cítí být více integrováni v uvedených oblastech.

Ubytování

Prvním typem ubytování respondentů v ČR se většinou stává buď ubytovna anebo podnájem bytu, o který se dělí s velkým počtem spolubydlících. Ve výjimečných případech jde o samostatný pronájem menšího bytu anebo bydlení při zaměstnání. První dva zmíněné typy ubytování jsou pro respondenty zpravidla domluvené „klientem“ ještě před jejich příjezdem do České republiky.

České ubytovny se pro některé respondenty stávají prvním silným negativním zážitkem v přijímací společnosti. Reakce těchto respondentů na podmínky bydlení v ubytovně se dají popsat jako šok a velké zklamání. Migrují do Česka jako do

vyspělejší země, než je Ukrajina, v ubytovnách se však setkávají s mnohem horšími podmínkami bydlení, než měli doma.

Ve svém popisu podmínek bydlení v ubytovně se respondenti především pozastavují nad malým počtem sociálního příslušenství (*„jeden záchod a jedná koupelna na celé patro“*²⁷), neuklizeným prostředím (*„Já jsem vlezla na záchod. Ten záchod asi rok neuklizenej“*, *„všechno museli, každý talířek votačet, jo, protože tam lezli šváby“*²⁸) a hlučnými a problematickými sousedy (*„Ted’ vožralé chlapkové, úplně nevholení, smrděli strašně“*²⁹).

V porovnání s ubytovnou se podnájem zajištěný „klientem“ zdá být lepší alternativou z hlediska podmínek bydlení. Respondenti si v této souvislosti stěžují jedině na velký počet spolubydlících a z toho vyplývající nedostatek soukromí. Tak například Veronika hned po svém příjezdu do Čech musela sdílet pronajatý byt až s jedenácti spolubydlícími, rovněž pocházejícími z Ukrajiny. Někteří respondenti považují situaci, kdy ukrajinští migranti pronajímají byt s velkým počtem spolubydlících za cosi normálního. Argumentují to tím, že svými silami samostatný podnájem „prostě neutáhneš“³⁰. M. Jelínková a M. Čaněk, autoři práce „Na ubytovně“, přidělují tomuto typu ubytování za sebe mluvící název *miniubytovny* [2008: 5].

Celkově se dá říci, že pro předmanželskou fázi pobytu respondentů v ČR je typická nejistota v otázce ubytování. Imigranti jsou si vědomi toho, že v případě neshod s „klientem“ či zaměstnavatelem musí opustit jimi smlouvenou ubytovnu či podnájem a umět si rychle najít něco jiného. V takových případech berou „co se dá“ a častokrát se střetávají s velkou vzdáleností místa bydlení od pracovního místa anebo s vysokou cenou podnájmu.

Situace s ubytováním se výrazně mění teprve po uzavření manželství s představitelem české majoritní společnosti. Imigranti si všímají velkých změn jak v typu, tak i v podmínkách ubytování. Po uzavření manželství buď žijí v podnájmu, avšak jenom se svým manželským partnerem, anebo v bytě / rodinném domě, který vlastní manžel/manželka. Především v případě vlastního bydlení se podmínky shodují

²⁷ Oksana (32)

²⁸ Olga (27)

²⁹ totéž

³⁰ Oksana (32)

s představami respondentů o domově, což vede k objevení či zesílení pocitu domova v ČR.

Se zlepšením podmínek ubytování po vstupu do manželství respondenti sami sebe považují za více začleněné do české společnosti. Tím, že už nebydlí obklíčeni velkým počtem svých krajanů a dalších imigrantů, se cítí být mnohem blíže k české majoritě.

Polina (48): „*Ukrajinci, které nemají za partnera anebo manžela Čecha, žijí tady jako na takových malých ostrůvkách. Byty, které pronajímají, jsou jako komuny. Pracují spolu, po práci se mezi sebou komunikují, žijí spolu. Já žiji odděleně se svým manželem v jeho bytě, mluvím s ním česky.*“

Ve výše uvedené ukázce respondentka Polina přirovnává společné bydlení Ukrajinců, kteří nemají za partnera/partnerku či manžela/manželku Čecha/Češku, k malým ostrůvkům či komunám. To, že nejenom pracují, ale i žijí spolu, svědčí o jejich segregaci, separaci od české majority. Respondentka sama sebe staví do protikladu k nim a poukazuje na výhodu svého dnešního postavení: Na rozdíl od členů ukrajinských komun dnes žije jenom se svým manželským partnerem, což kromě jiného vede ke zlepšení její češtiny.

Z tohoto příkladu je jasné, že samostatné společné bydlení s manželem/manželkou je pro imigranta možností, jak se snadněji a rychleji začlenit do české majoritní společnosti. Cítí se být blíže k české majoritě oddalováním se od ukrajinské komunity a zlepšením vlastních podmínek bydlení.

Český jazyk

Neznalost češtiny se stává překážkou v porozumění české majoritě a významně se odráží na přijetí imigranta, což následně ovlivňuje integrační proces. Toto zjištění podporují výsledky již zmíněného výzkumu CVVM „Kdo je to cizinec?“, ve kterém schopnost domluvit se česky z pohledu české majority zaujímá nejdůležitější místo v tom, aby člověk nebyl vnímán jako cizinec³¹. Respondenti si jsou dobře vědomi tohoto faktu. Spolu se zlepšením vlastní češtiny registrují jak lepší přijetí ze strany

³¹ V otázce „Jaké věci jsou důležité, aby člověk nebyl vnímán jako cizinec“ možnost odpovědi „hovořit česky“ označilo za velmi důležitou 58 procent respondentů, 36 procent respondentů tuto schopnost cizince pokládá za poměrně důležitou.

Čechů, tak i změnu subjektivního hodnocení vlastní začleněnosti do české společnosti, cítí se v ČR „více zapadlí“³².

Téměř všichni se dnes cítí být více či méně jazykově integrováni. Jen někdy si stěžují na nedokonalou výslovnost a potíže při psaní v češtině. S většími problémy se potýká jediná Veronika, která hodnotí svůj dnešní mluvený projev na „50–60 procent, někdy i 80“. Pocit, že není integrována kvůli českému jazyku, se projevuje v trvalém „napětí“ při každodenní komunikaci s představiteli české majority.

K jazykové integrovanosti do české společnosti imigranty vede manželství. Někteří si přitom všímají pozitivních změn už v době, kdy se svým budoucím manželem/manželkou jenom chodili. Zlepšení českého jazyka si vysvětlují především každodenní komunikací s manželem/manželkou či s českým přítelem/přítelkyní. („Tenkrát když ještě nebyl manžel, já jsem nemusela tolik mluvit česky. Ted' doma mluvíme česky.“³³) Téměř každý z respondentů dnes v rámci své české rodiny mluví jenom česky. Výjimkou je jediná Veronika, která se svým manželem komunikuje jak v ruštině, tak i v češtině. Důležitým se respondentům taktéž jeví i opravování chyb manželským partnerem či budoucím manželským partnerem, kterých se v češtině dopouští. („A hodně mi taky pomohlo, že jsem měla přítele Čecha: když jsem řekla něco jinak, tak mě opravil.“³⁴)

Dále uvádím úryvky ze dvou rozhovorů, kde respondenti téměř totožně vysvětlují, do jaké míry manželství ovlivnilo jejich jazykovou integraci.

Polina (48): „Ale jinak samozřejmě jsme mluvili s ním (s manželem – pozn. A. Ch.) v češtině hodně už od začátku, takže pomohl mi s češtinou, ale pomohl nejen on. Takže jeho role je tady asi jen poloviční.“

Maria (40): „Ano, on (manžel – pozn. A. Ch.) se mnou mluvil česky, ale nejen on, a všichni ostatní také.“

Tyto dvě citace ukazují, že za důvod zlepšení své češtiny respondenti považují nejenom manžela/manželku, ale i české okolí, se kterým stejně tak jako s manželem, byť ne v takové míře, komunikují v češtině. Vliv manželství na jazykovou integraci proto z pohledu samotných respondentů zůstává jen částečný.

³² Olga (27)

³³ Světlana (26)

³⁴ Olga (27)

Zaměstnání

Vliv manželství na integrační proces budu zkoumat i v souvislosti se zaměstnáním respondentů. Je zajímavé, že se zaměstnání častokrát stává místem seznámení se respondentů se svým budoucím manželem/manželkou. Většinou spolu pracují nebo se seznamují přes své kolegy³⁵.

Sféra zaměstnání se stává důležitou součástí života imigrantů proto, že do České republiky přijíždějí s cílem najít si práci. Většina těchto respondentů při uplatnění se na českém pracovním trhu hledá jen finanční výhodu. Práci v zahraničí chtějí dosáhnout lepších výdělků než doma na Ukrajině, nikoliv kariérního růstu či získávání nových zkušeností. Jsou však i takoví, kteří v ČR hledají práci, odpovídající vlastní vzdělanostní úrovni a vystudovanému oboru. Výše mzdy se tak pro ně stává druhořadým požadavkem.

V prvním případě jde o vykonávání nekvalifikované práce, která bývá většinou zajištěna „klientem“ – v hostitelské společnosti tito respondenti pracují například jako uklízečky v hotelích, zedníci, prodavačky, pomocní pracovníci v kuchyních restaurací apod. Pod touto prací se zpravidla skrývá fyzická, psychická a časová náročnost („*Bylo to velice těžké, tehdy jsem musela dělat 16 hodin (...). Bylo to velice složité, a i psychicky. V tu dobu jsem se prostě totálně zhroutila*“³⁶), zdravotní rizika („*Takže pak od toho sava jsem měla rány, pak jsem se celá osypala, úplně krk (...)* večer čtyřicítka, ráno jsem nemohla vstát do práce, úplně zlámaný kosti“³⁷), brzké vstávání („*Takže v půl 4 ráno – vstávání, na autobus a pěkně skládat rohlíky na plech a drhnout škrabkou podlahu od mouky*“³⁸), minimální mzda, práce v noci („*Já jsem dělala furt noční – tady v Hostivaři v pekárně. Furt noční*“³⁹) a ilegalita uplatnění se („*...jsem v podstatě ani neměla vízum, už mi vypršelo*“⁴⁰, „*My jsme neměli zdravotní, sociální, to jsme neměli*“⁴¹)⁴².

³⁵ Manžel respondentky Veroniky (40) je synem jejího bývalého zaměstnavatele.

³⁶ Larisa (39)

³⁷ Olga (27)

³⁸ Maria (40)

³⁹ Olga (27)

⁴⁰ Polina (48)

⁴¹ Olga (27)

⁴² Vše výše uvedené jsou charakteristiky tzv. sekundárního trhu práce, na který jsou častokrát odkázáni ukrajinští pracovní imigranti [Drbohlav 1999: 35]. Podle teorie dvojího trhu (Dual labour market Theory) trh práce ve vyspělých společnostech lze rozdělit na dva základní sektory: primární a sekundární. První se

Z analýzy vyplynulo, že se většina těchto podmínek, s výjimkou ilegálního zaměstnání, s manželstvím nemění. Nezpozorovala jsem ani přesun respondentů k více kvalifikované práci. Někteří respondenti by přitom byli schopni vykonávat kvalifikovanou práci: Mezi nimi najdeme i takové, kteří mají vysokoškolské vzdělání.

Někteří respondenti si všímají, že jejich vstup do manželství působí na lepší přijetí ze strany českých kolegů a snadnější uplatnění se na českém trhu práce. Potenciální zaměstnavatelé a kolegové se k nim pak začínají chovat s mnohem větším respektem. Respondenti se domnívají, že lepší přijetí způsobuje pouhý status vdané/ženatého s Čechem/Češkou.

Z výše uvedeného vyplývá, že manželství nevede k výraznému zlepšení pracovních podmínek, ani k přesunu od nekvalifikované práce ke kvalifikované. V některých případech však zřetelně vylepšuje postoj kolegů a potenciálních zaměstnavatelů vůči imigrantovi. Důsledkem lepšího přijetí je změna v subjektivním hodnocení vlastní integrovanosti: S lepším přijetím se respondenti cítí být více začlenění do české společnosti, což už bylo vysloveno v části, věnované tématu přijetí.

Volný čas

Na vytvoření pocitu sounáležitosti imigrantů s ČR kromě jiného působí i to, jak zde tráví svůj volný čas. Ve výpovědích respondentů sleduji zmínky o tom, jak se trávení volného času mění po vstupu do manželství s představitelem české majoritní společnosti.

Na žádné změny v otázce trávení svého volného času po uzavření manželství poukazuje Veronika (40) a Oksana (32). První z nich upozorňuje na nedostatek volného času v důsledku trávení většiny svého času v práci. Jak před manželstvím, tak i po něm se ve volných chvílích stihá věnovat jenom komunikaci se svou dcerou, která žije na Ukrajině. Chod svého dnešního života v ČR popisuje následovně:

sestává ze vzdělaných a dobře placených pracovníků, pro které je zajištěna stabilita zaměstnání a kariérní růst. Pro druhý jsou typické nízké mzdy, horší pracovní podmínky a nepravděpodobnost kariérního růstu. Jedněmi z představitelů sekundárního pracovního sektoru jsou etnické menšiny. Dušan Drbohlav je přesvědčen o existenci sekundárního sektoru v České republice a o tom, že „jeho typickými reprezentanty jsou rovněž ukrajínští dělníci“ [tamtéž].

Veronika (40): „*Jen málo kdy chodím někam kromě práce. Vracím se z práce, pak Internet – mluvím s dcerou přes Skype. Pak zase ráno vstávám do práce. A tak každý den.*“

Podobné trávení volného času je v daném případě vysvětlitelné absencí kamarádů či nezdařeným vztahem s příbuznými manžela.

Oksana stejně tak jako Veronika popisuje svůj život před manželstvím jako velmi orientovaný na práci, a proto skromný v otázkách volnočasových aktivit. V důsledku toho, že je dnes nezaměstnaná, svůj veškerý volný čas věnuje hledání nového zaměstnání. Po vstupu do manželství si v této otázce všímá jen nepatrných změn, projevujících se v návštěvách příbuzných manžela. Sebe a manžela zařazuje do kategorie lidí, kteří nechodí ven za zábavou a nemají moc kamarádů.

Ostatní respondenti naopak usuzují, že se způsob trávení volného času po vstupu do manželství změnil, a to tak, že se stal pestřejším. Kromě návštěv příbuzných manžela/manželky se respondenti pravidelně setkávají s jeho/jejími kamarády a kolegy. Taková setkání probíhají formou návštěv, například s grilováním anebo společenských akcí („...jezdí (kolegové manžela – pozn. A. Ch.) za námi, zvou nás na nějaké večírky nebo že u nás se griluje“⁴³).

Určité změny v naplnění volného času po uzavření manželství pozoruje i respondentka Olga (27). V jejím případě je důvodem změny narození dítěte, starost, která pohltila téměř veškerý její volný čas. Díky svému dítěti dnes tráví hodně času komunikací s představiteli české majority, kteří rovněž mají děti: Vzájemně se navštěvují, setkávají se na dětském hřišti a společně organizují aktivity pro své děti (kino, bazén apod.). Na nedostatek volného času si Olga nestěžuje: Podle slov respondentky za svého života na Ukrajině ho měla ještě méně. Přes den se tehdy musela starat o chod domácnosti, večer o mužské příslušníky své rodiny (otce a bratra), kteří se vraceli unavení z práce. Dodává, že zatímco v ČR řídí svůj čas ona, na Ukrajině „*ten čas řídí tebe*“.

Souhrnně lze říci, že se trávení volného času mění tehdy, když se respondent díky manželovi/manželce zapojuje do širších sociálních sítí a také s narozením dítěte. V případě, kdy imigrant v hostitelské společnosti postrádá kamarády anebo nenachází společnou řeč s rodinnými příslušníky manžela/manželky, nepozoruje žádné změny

v otázce volného času po uzavření manželství. V prvním případě, kdy je respondent stále v kontaktu s českými kamarády, kolegy a příbuznými manžela/manželky, se cítí být blíže k české majoritě než ostatní respondenti.

⁴³ Larisa (39)

5. Závěr

Cílem dané práce bylo zjistit, jak se manželství s Čechem/Češkou odráží na integraci ukrajinských imigrantů do české společnosti. V souladu s tím jsem pátrala po odpovědi na otázku, jak manželství působí na jazykovou integraci a také na integraci prostřednictvím zaměstnání, ubytování a trávení volného času. Rovněž jsem se zaměřila na to, jak manželství ovlivňuje přijetí imigrantů českou majoritní společností a jejich vztah k ČR a Ukrajině. Po pečlivé analýze rozhovorů jsem dospěla k následujícím závěrům:

Vliv sňatku s představitelem české majority na integrační proces respondenti vidí ve zlepšení své češtiny. Znalost českého jazyka se mění díky každodenní komunikaci s manželem/manželkou a také díky jeho/jejímu opravování chyb, kterých se respondenti v češtině dopouští. Roli manželství v otázce jazykové integrace však považují jenom za částečnou z toho důvodu, že komunikují v češtině nejen se svým manželským partnerem, ale i s českým okolím. Díky lepšímu ovládnutí jazyka se imigranti cítí být mnohem více přijati českou majoritou, což vede k pocitu větší začleněnosti do hostitelské společnosti. Přesto však vyjadřují své obavy, že nejspíš nikdy nedocílí úplné jazykové integrace kvůli přítomnosti cizího přízvuku v češtině, a tak nikdy nebudou stoprocentně přijati za „své“.

Z pohledu samotných imigrantů vliv manželství v oblasti ubytování je značný. Se sňatkem se cítí být blíže české majoritě jak podmínkami ubytování, tak i tím, že již nežijí s velkým počtem spolubydlících z Ukrajiny a jiných zemí. Podmínky ubytování po vstupu do manželství se shodují s představami respondentů o domově, což vede k posílení či objevení pocitu domova v ČR.

Vliv manželství na integraci prostřednictvím zaměstnání je pro imigranty méně citelný. Respondentům, kteří se nacházejí v ČR na základě trvalého pobytu⁴⁴, manželství usnadňuje uplatnění se na českém trhu práce díky lepšímu přijetí potenciálními zaměstnavateli. Někteří vypovídají o zlepšení přijetí ze strany svých kolegů, což se projevuje ve větším respektu a uctivějším zacházení. Ve výpovědi respondentů jsem však nezaregistrovala zmínky o přesunu od nekvalifikované k více

⁴⁴ Trvalý pobyt získali respondenti ve většině případů na základě manželství s Čechem/Češkou.

kvalifikované práci: Ti, kteří vykonávali před uzavřením manželství nekvalifikovanou práci, pokračovali v jejím vykonávání i po svatbě. Někteří z těchto imigrantů byli přitom vysokoškolsky vzdělaní. To, že vykonávali nekvalifikovanou práci i po manželství, vedlo respondenty k utvrzování jejich „cizosti“ v rámci hostitelské společnosti a toho, že do české společnosti nepatří.

Manželství ovlivňuje integraci imigranta skrze trávení volného času jen tehdy, když se imigrant zapojuje do systému přátelských či pevných příbuzenských vztahů v rámci rodiny svého manželského partnera. V tomto případě se volný čas respondentů stává pestřejším tím, že se pravidelně vzájemně navštěvují s kamarády, kolegy a s příbuznými manžela/manželky. Cítí se přitom blíže k české majoritě, poněvadž tráví svůj volný čas s Čechy mnohem více než dříve. V případě, kdy se respondentům z nějakého důvodu nepodařilo nalézt kamarády z řad přátel, kolegů či příbuzných manželského partnera, trávení volného času se po uzavření manželství nezměnilo.

Kromě výše uvedeného jsem pátrala po vlivu manželství na vztah imigrantů k přijímající společnosti a ke své zemi původu. Zjistilo se, že vstupem do manželství respondenti nalézají vizi trvalého usazení a jistotu pobytu v ČR. To pak umožňuje, i když ne vždy vede k objevení pocitu domova v přijímající společnosti. Respondenti se po uzavření manželství cítí v ČR jako doma i díky zapojení do příbuzenských vztahů a nalezení nových přátel a také v případě narození společných dětí. Tím, že více tíhnou k ČR, oddalují se od Ukrajiny. Podobnému vývoji v této otázce může zabraňovat slabé zapojení imigranta do sociálních systémů hostitelské společnosti a také nepřijetí českou majoritou v takové míře, jakou si respondent přeje.

Respondenti se shodli, že v procesu jejich integrace do české společnosti manželství působí v otázce přijetí nejvíce. Téměř každý respondent se s uzavřením manželství cítí být lépe přijat českou majoritní společností. Na lepší přijetí podle názoru respondentů působí především české příjmení, český doklad totožnosti, trvalý pobyt, status manželského partnera Čecha/Češky, lepší znalost českého jazyka a také přítomnost manžela/manželky při vyjednávacím procesu s představitelem české majority. Podle názoru respondentů vše uvedené se v očích majority stává jakýmsi potvrzením „opravdovosti“ jejich manželství. V případě prokázání faktu manželství (např. českým příjmením, oddacím listem v případě ponechání si ukrajinského příjmení) si respondent všímá, že se s ním již nejedná jako s „černým pracovníkem“, který si

„vydělá a zmizí“, ale s větší úctou a respektem. Respondenti proto předpokládají, že se jejich manželství chápe jako přijatelná legitimizace jejich pobytu v ČR.

Ze všeho výše uvedeného vyplývá, že nelze zcela jednoznačně prohlásit, že je manželství jistou cestou k integraci, jak se často předpokládá. V této své práci jsem ukázala, že manželství integraci podporuje různými způsoby a v různých oblastech působnosti imigrantů. Pro úspěšnost integrace přitom musí být splněny určité podmínky. Integrace ukrajinských imigrantů prostřednictvím manželství s Čechem/Češkou se tak jeví jako velmi nejednoznačná a mnohem vrstevnatější – tuto bohatost působnosti manželství a také vzájemnou podmíněnost jsem se snažila ukázat v dané práci.

Použitá literatura

- BABBIE, E. 2007. *The Practice of Social Research*. 12. vydání. Belmont, CA, USA: Wadsworth, Cengage learning
- BARŠA, P. 1999. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK
- BAUBÖCK, R. 2005. „The Integration of immigrants.“ *Council of Europe*, dokument CDMG (94) 25E. [online]. [cit.19.05.2009]. Dostupné z WWW: <<http://www.coe.int>>.
- BROUČEK, S. 2003. „Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR.“ *cizinci.cz* [online]. Praha: Etnologický ústav AV ČR [cit. 2010-05-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=107>>.
- ČERNÍK, J. 2004. „Migrační potenciál SSSR, Ukrajina, Moldavsko, Bělorusko, problematika ekonomické migrace.“ Pp. 68-91 in UHEREK, Z. (ed.) *Migrace do České republiky, sociální integrace a lokální společnosti v zemích původu (prostor bývalého SSSR a slovenští Romové): výzkumná zpráva*. Praha : Etnologický ústav AV ČR,
- ČERNÍK, J. 2005. „Klientský systém jako quasi-feudalismus v Česku.“ *migraceonline.cz* [online]. [cit. 02.05.2010]. Dostupné z WWW: <<http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955294>>.
- ČERVINKA, O. 2004. „Ukrajinská pracovní migrace v České republice: případová studie.“ Pp. 111-161 in UHEREK, Z. (ed.). *Migrace do České republiky, sociální integrace a lokální společnosti v zemích původu (prostor bývalého SSSR a slovenští Romové): výzkumná zpráva*. Praha : Etnologický ústav AV ČR.
- DRÁPALOVÁ B., KOLÁŘOVÁ, I. 2003. *Manželství s cizincem (cizinkou) muslimského vyznání*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- DRBOHLAV D., UHEREK, Z. 2007. „Reflexe migračních teorií.“ *Geografie: Sborník České geografické společnosti*, 112 (2): 125-141
- DRBOHLAV, D. 1999. „Imigranti v České republice (s důrazem na ukrajinské pracovníky a „západní“ firmy operující v Praze).“ *Budapest: Open Society Institute* [online]. [cit. 02.05.2010]. Dostupné z WWW: <<http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001009/01/9.pdf>>.
- DRBOHLAV, D., JANSKÁ, E., ŠELEPOVÁ, Š. 2001. „Ukrajinská komunita v České republice (Výsledky dotazníkového šetření).“ Pp. 89-97 in ŠÍŠKOVÁ, T. (ed.) *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál.
- GOFFMAN E. 2003. *Stigma*. Praha: SLON.
- HAFIREK, O., NEKORJAK, M. 2008. „Neregulární práce imigrantů v České republice.“ *ecn.cz* [online]. [cit. 04. 05.2010]. Dostupné z WWW: <http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/HofirekNekorjak_Neregulerniprace_1.pdf>.
- HORÁKOVÁ M., ČERNÁNSKÁ, D. 2001. *Zaměstnávání cizinců v České republice. Část II. Závěrečná zpráva z empirického šetření*. Praha: VÚPSV
- JELÍNKOVÁ, M. ČANĚK, M. 2008. „Na ubytovně.“ *migraceonline.cz* [online]. [cit. 04.05.2010]. Dostupné z WWW: <<http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2077271>>.

- KLVAČOVÁ, P. 2006. „Nikdy nebudu dokonalá: Vyprávění o úspěšném zvládnutí českého jazyka.“ *migraceonline.cz* [online]. [cit. 04.05.2010]. Dostupné z WWW: <<http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1956982>>.
- KLVAŇOVÁ, R. 2009. „Nejasné loajality: způsoby přináležitosti a nepatření migrantů v transnacionálních sociálních polích.“ *Sociální studia* 6: 91-111.
- KOUBÍKOVÁ, M. 2007. *Etnická identita ukrajinských imigrantů s ohledem na sociální kontexty: bakalářská práce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií. Vedoucí bakalářské práce Dana Bittnerová.
- LUPTÁK, M., DRBOHLAV, D. 1999. *Labour migration and democratic institutions in the Czech Republic (on the example of Ukrainian workers)*. Research report for NATO. Prague.
- NEKORJAK, M. 2009. „Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky.“ *migraceonline.cz* [online]. [cit. 02.05.2010]. Dostupné z WWW: <<http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2197596>>.
- NOVOTNÁ, H. 2005. „Imigrace z Ukrajiny v České republice po roce 1990.“ Pp.347-362 in BITTNEROVÁ, D. a MORAVCOVÁ, M. (ed.), *Kdo jsem a kam patřím?: identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*. Praha: SOFIS.
- STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. 1990. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert
- SZCZEPANIKOVA, A. 2009. *Family migration in the Czech republic: A civic stratification perspective*. ICMPD
- TOLLAROVÁ, B. 2006. „Integrace cizinců v Česku: pluralita, nebo asimilace?“ *Biograf* 39: 107 odst. Dostupné z WWW: <<http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v3902>>.
- TOLLAROVÁ, B. 2007. „Je normální, že cizinec není normální.“ Pp. 73-88 in ŠANDEROVÁ (ed.). *Sociální nerovnosti v kvalitativním výzkumu*. Praha: Institut Sociologických studií Fakulty sociálních věd Karlovy univerzity.
- TOLLAROVÁ, B. 2009. „Praktické potíže cizinců v ČR.“ *migraceonline.cz* [online]. [cit.25.04.2010]. Dostupné z WWW: <<http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2162534>>.
- UHEREK, Z. 2004. „Dílčí poznatky o migraci a integraci imigrantů z bývalého Sovětského svazu v českém prostředí.“ *Acta Universitatis Carolinae-Philosophica et historica-Studia ethnologica* XII: 129-140.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Projekt bakalářské práce

Příloha č. 2: Charakteristiky respondentů (tabulka)

Příloha č. 3: Rozhovor

Přílohy

Příloha č. 1: Projekt bakalářské práce

Předpokládaný název: Integrace imigrantů do české společnosti prostřednictvím manželství (na příkladě Ukrajinců)

Kontext tématu: Jedinec žijící v cizí komunitě častokrát patří do kategorie stigmatizovaných. V České republice to platí zvláště pro ukrajinskou komunitu, která je mezi imigranty v Čechách nejpočetnější. Výsledky výzkumů opakovaně ukazují, že vztah majoritní společnosti vůči Ukrajincům je výrazně negativní. Pro ukrajinské občany, kteří se rozhodli zůstat v Česku natrvalo, to znamená větší potíže při procesu integrace, poněvadž to, jak probíhá proces začleňování imigranta do struktur přijímací společnosti, záleží nejen na samotném imigrantovi, ale i na této přijímací společnosti, tj. na její otevřenosti a podmínkách, které vytváří pro přistěhovalce. Manželství s představitelem majoritní společnosti může ovlivnit celkově proces integrace imigranta - změnit jeho postoj k hostitelské společnosti a ke společnosti, z níž pochází. Navíc podobný manželský svazek může ovlivnit i vztah majoritní společnosti vůči přistěhovalci, což by také mohlo vest ke změně postojů k přijímací zemi a zemi původu.

Výzkumný problém: Ve své bakalářské práci se budu zajímat o to, zda manželství s Čechem/Češkou pomáhá Ukrajinkám/Ukrajincům integrovat do české společnosti. V rámci pojmu integrace se zaměřím výhradně na jeho identifikační dimenzi, tedy na vztah imigranta k hostitelské zemi a na jeho vlastní pocit začlenění do hostitelské společnosti. Cílem této práce je zjistit, jakou roli hraje právě manželství s Čechem/Češkou v tom, jak imigranti vnímají své začlenění do české společnosti. Důležitými pro mě budou pocity imigrantů ze vztahu k zemi, ze které pocházejí, a ze vztahu k České republice a české společnosti, a další témata, která budou podle respondentů pro jejich integraci klíčová.

Metodologie: Vzorek bude čítat přibližně 10 respondentů. Výběr respondentů bude probíhat na základě následujících kritérií:

1. Respondent/ka musí být občanem Ukrajiny.
2. Respondent/ka musí mít v době výběru za manžela/manželku Čecha/Češku.

Větší objektivitu a validitu výsledků dané práce by měl zajistit maximální rozptyl znaků takových proměnných jako je věk, pohlaví anebo délka a charakter manželské zkušenosti. Jinými slovy se při výběru respondentů budu snažit volit respondenty patřící k různým věkovým kohortám, pokusím se nalézt jak muže, tak i ženy s odlišnou předchozí manželskou zkušeností (čerstvě po svatbě, žijící v manželství již více let, případně osoby, pro které je manželství s Čechem/Češkou již druhým manželstvím po ukončení manželství ze země původu).

Sběr dat bude probíhat pomocí polostrukturovaného rozhovoru, který se bude zakládat na předem připraveném scénáři.

Orientační seznam literatury:

- Publikace „INTERFACE - Immigrants and National Integration Strategies: Developing a Trans-European Framework for Analysing Cultural and Employment-Related Integration“, 2008. Dostupné na www.migraceonline.cz.
- Szczepanikova, A.: Family migration in the Czech Republic: a civic stratification perspective, 2009. Dostupné na www.migraceonline.cz
- Tollarová, B.: Integrace cizinců v Česku: pluralita, nebo asimilace?: Biograf (39), str. 23-52, 2006.
- Goffman, E.: Stigma: Praha, Sociologické nakladatelství MOST, 2003.
- Sociální nerovnosti v kvalitativním výzkumu, sborník z konference, Praha, ISS FSV UK, 2007.
- BAUBÖCK, R. (1994): The Integration of immigrants. Council of Europe, dokument CDMG (94) 25E, 1994. Dostupné na <http://www.coe.int>
- Barša, P.: Politická teorie multikulturalismu: Brno, CDK, 1999.
- Musterd, S.: Segregation and integration: A contested relationship. Journal of Ethnic and Migration Studies, 29 (4): 623-641, 2003.
- Strauss, A., Corbinová, J.: Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie: Boskovice, Albert, 1999.
- Hendl, J.: Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace: Praha, Portál, 2005.

Příloha č. 2: Charakteristiky respondentů (tabulka)

Jméno (změněné) respondenta	Věk	Současné bydliště v ČR	Délka pobytu v ČR	Účel příjezdu do ČR	Délka manželství	Společné děti	Předchozí manželská zkušenost
Olga	27	Praha	5 let	Práce	1.5 roků	Ano	Ne
Světlana	26	Praha	7 let	Práce	2 roky	Ne	Ne
Oksana	32	Praha	4 roky	Práce	1 rok	Ne	Ne
Veronika	40	Praha	6 let	Práce	4 roky	Ne	Ano (2 manželství na Ukrajíně)
Larisa	39	Český Krumlov	14 let	Výlet	Méně než rok	Ne	Ano (1 manželství na Ukrajíně)
Anton	34	Morava	13 let	Práce	5 let	Ne	Ne
Maria	40	Loket (Jižní Čechy)	18 let	Práce	3 roky	Ano	Ano (1 manželství na Ukrajíně)
Polina	48	Praha	6 let	Práce	5 let	Ne	Ano (3 manželství na Ukrajíně)
Dmitrij	34	Středočeský kraj	8 let	Výlet	8 let	Ne	Ne

Příloha č. 3: Rozhovor

T: Nejdřív bych se Vás zeptala, jaký máte vztah dnes k Česku?

R: Jaký mám vztah k Česku? Normální.

T: Změnilo se něco v tomto vztahu od začátku až po Vaše současné manželství?

R: No nejdříve asi tak rok a půl jsme pracovaly šest Ukrajinek v prádelně. Tam byly starší Češky velmi na nás nepřijemné. Neměly nás rády. A my jsme neuměly česky. A ony nám to dávaly najevo, že nemají nás rády.

T: Jakým způsobem?

R: Sprostě se na nás nadávaly. Teď už vím, co to byly za slova, tehdy jsem to nevěděla.

T: S takovým chováním jste se setkala jen v práci, anebo ještě někde?

R: Ne, jenom v práci.

T: A jinak lidé mimo práce jak se k Vám chovali?

R: Nikam jsme ani nechodily. Jenom do práce a z práce. Protože všechny jsme přijely vydělávat peníze. Přijely jsme sem za práci. No a pak jsem se seznámila s Čechem. Po té známosti asi tak za rok jsem se za něj vdávala. Vdávali jsme se na Ukrajině. Já jsem tehdy jela domů a on se chtěl oženit tam. Pak jsem přijela zase do Čech, už jako manželka. Našla jsem si práci, doposud tam pracuji, uklízím v hotelu, máme tam velmi hodného ředitele. Můj první zaměstnavatel a ostatní čeští kolegové tam nebyli na nás hodní, nelíbilo se mi tam. Tu první práci mi našel klient (Pozn. =agentura práce, zprostředkovatel), Ukrajinec. Viděla jsem ho jenom jednou měsíčně, když nám vydával peníze za odpracované hodiny. No a pak já jsem našla tu novou práci, je tam fakt moc dobrý šéf. Pracuji u něj už 3,5 roky. Ten zaměstnavatel je Čech, také pracuji s Češkou, Ukrajinkou a s ženou z Arménie. Ten šéf se k nám chová hezky, protože my dobře pracujeme.

T: Vy jste řekla, že se v prvním zaměstnání k Vám nechovali hezky. Proč si myslíte že měli k Vám takový vztah?

R: Nevím. Možná, že proto, že byli starší. Přece oni nemají rádi bývalý Sovětský svaz. Oni si myslí, že jsme nižší rasa. Oni to tak i říkali tehdy.

T: Co jste tehdy cítila?

R: Nejdřív jsem si proto cítila nenávisť. Ale jen k určitým lidem, které se nechovali ke mě hezky.

T: A teď potkáváte takové lidi?

R: Ano, potkávám. Ale nejvíce času trávím v práci. Tak tam jsou teď moc hodní lidé. Jen málo kdy chodím někam kromě práce. Vracím se z práce, pak Internet – mluvím s dcerou přes Skype. Pak zase ráno vstávám do práce. A tak každý den.

T: A do Čech jste přijela sama?

R: Ne. S kamarádkami. Ony už odjely zpět na Ukrajinu. Jen já jsem tu zůstala.

T: Uměla jste česky po příjezdu?

R: Ne.

T: Učila jste se to pak nějak?

R: Ano, v televizi.

T: Nepomohl Vám třeba v tom manžel?

R: Manžel se naučil rusky dříve než já česky. Učil se to i ve škole, hodně toho ale zapomněl, ale se mnou si vzpomněl. A česky...Přijela jsem s Ukrajinkami, pracovaly jsme spolu, žily jsme spolu, neměly jsme televizi, bylo nás dvanáct v jednom bytě. A pak když jsem se už vdála, začala jsem se dívat na televizi. Četla jsem už i na začátku

dobře, protože znám latinicu. Takže jsem četla dobře, ale nerozuměla jsem. Ale teď bych řekla, že rozumím na 100 procent. Mluvím asi tak na 50-60 procent, někdy i 80.

T: Jak se zlepšily podmínky bydlení po manželství?

R: Teď žijeme s manželem v bytě jen my dva. Pronajímáme byt.

T: Jste řekla, že máte dceru. Jak jsem pochopila žije na Ukrajině. Navštěvuje Vás?

R: Poprvé mě tady navštívila v letě tento rok.

T: Jaký má dcera vztah s Vaším manželem?

R: Dobrý.

T: A co jeho rodina, jeho příbuzní?

R: On má dva kluka. Nejdříve mě nepřijali moc dobře. Pracovala jsem na jejich dědečka v té prádelně. No a je učili, že Ukrajinky jsou takové a takové, že jsou špatné, že nevědí, co je toaletní papír, atd. No jako vždycky. No a teď vycházíme spolu normálně. Ale asi rok se na mě dívali velmi nepřátelsky. Manžel má ještě sestru, ale nekomunikují už delší dobu. Rodiče už nemá. Takže komunikuji jen s jeho dětmi.

T: Proč jste odjela z Ukrajiny?

R: Protože jsem potřebovala peníze. Byla jsem před tím dvakrát vdána, ale to byli takoví manžele...ne-manžele. Když mé dceři byl rok a půl jsme zůstaly samy. Vychovávala jsem jí sama, ale když jí bylo dvanáct, tak jsem už začala přemýšlet nad jejím dalším vzděláním, že má studovat na vysoké škole. A na to jsem potřebovala peníze. Měla jsem tam práce, ale platili mi málo. Pracovala jsem tam jako ekonom.

T: Pokud by byla práce na Ukrajině, odjela byste?

R: Ne. Já bych se vrátila i teď. Pokud by tam byla práce. Práce tam v podstatě je, ale málo platí. Třeba já jsem pracovala jako ekonom a dostávala jsem za měsíc v převodu jen 80 USD. Moje sestra pracuje teď tam v pekárně a dostává v převodu 60 USD. Ale máme tam levnou elektřinu, plyn. Jídlo stojí stejně jako tady. Pocházím ale z větší vesnice, takže máme tam hodně svých potravin na zahradě.

T: Vy jste řekla, že byste ráda přestěhovala zpět na Ukrajinu, pokud by tam byla práce, pokud by platili více. A co manžel? Jel by s Vámi?

R: Ani nevím.

T: To manželství Vás tady nedrží?

R: Ne, nedrží. Tam mám maminku, tatínka, sestru, neteře. No prostě tam jsou moje příbuzní. Tady mám jenom manžela.

T: Jaký mají vztah Vaši příbuzní k manželovi?

R: Manžel je už zná. Byli jsme tam spolu čtyřikrát. Mají dobrý vztah. Můj manžel je velmi komunikativní.

T: Zkuste mi popsat, co jste cítila k Ukrajině, když jste odjížděla.

R: No nic jsem necítila. Do Čech jsem přijela jenom, abych vydělala peníze. Mám tam všechno, mám tam byt. Cítit jsem začala už tady, po příjezdu, když se nám sprostě nadávali, ponižovali – slovy, pohledem, počítali, jak dlouho jsme na toaletě, atd. Velmi nás ponižovali. Tehdy jsem cítila nenávisť k Ukrajině, ale ve skutečnosti miluji Ukrajinu. Miluji Ukrajinu: mám tam kamarády, příbuzné.

T: A tady?

R: Tady nemám nikoho. Kromě manžela. Sice mám tady kamarádi, ale oni také pořád pracují.

T: Jsou také z Ukrajiny?

R: Ano, jsou z Ukrajiny. Kamarádi Češi nemám.

T: Nemáte přátele mezi přáteli manžela? Nějaké společné?

R: Manžel má kamarádi, já je znám. Asi tak dvakrát byli u nás na návštěvě a my jsme

byli u nich. Přijali mě normálně. Ale nešlo to nějak dál.

T: Kvůli času, kvůli tomu, že jste pořád v práci anebo jsou ještě nějaké důvody?

R: No...já nechci. Já nevím, o čem mám s nimi mluvit.

T: Je to kvůli jazyku, kvůli češtině?

R: To ne. Jen prostě nevím, o čem mám s nimi mluvit. Jako když přijdou, tak s nimi komunikují. Ale jinak... Nemám tu kamarády. Všichni pracují. Jen si voláme.

T: Takže pokud by byla taková možnost, jak jste řekla, tak byste odjela. A kde máte pocit domova?

R: Tam, na Ukrajině. Zde se necítím jako doma, protože domov mám na Ukrajině.

T: Co to pro Vás znamená, domov?

R: Vychovali mě tak, že domov je Ukrajina. Na Ukrajině mám svůj dům, maminku, otce, veškero příbuzenstvo je tam. Takže domov je pro mě tam, kde jsou moje příbuzní, kamarádi, a hlavně moje dcera. Cítím se tam jako ryba ve vodě a tady jako ryba, které chybí vzduch. Takže domov a pocit domova je pro mě totéž – tj. je to místo, kde jsem vyrůstala a kde jsou moje příbuzní, tady v ČR já jen pracuji. Nechci ublížit svému manželovi, ale opravdu můj domov a moje srdce je na Ukrajině..

T: Manželství to nějak nezměnilo, nedodalo Vám ten pocit domova?

R: No, mám hodného manžela. Ale necítím se jako doma. Pořád jsem v napětí.

T: Proč?

R: No protože pořád musím přemýšlet, jak správně říci slovo, jak správně udělat pohyb, no prostě musím přemýšlet nad vším. Pořád musím přemýšlet, co říci v obchodě, jak jet tramvají – mám se sednout, vstát, nabídnout staršímu místo, aby se sednul. Pořád jsem v napětí. V práci také. Jsou tam i Češky. Takže musím přemýšlet, jak správně něco říci, aby mi rozuměli. Řeknu něco a pak jdu a přemýšlím – správně jsem to řekla anebo ne, nesmáli se nade mnou?

T: Takže je to jenom kvůli jazyku nebo je tam ještě nějaký důvod toho napětí?

R: Kromě jazyka je tam ještě něco, ale ani nevím, jak to pojmenovat. Teď je to v práci dobrý, ale stejně přemýšlím, je to už taková automatická reakce – jak správně říci, podívat se...no prostě všechno.

T: Jaký máte vztah k Čechům?

R: No nejdříve to byl špatný vztah a teď je to normální vztah. Snažím se nekomunikovat se špatnými, zlými lidmi. Dříve jsem neměla na výběr. A dnes mám ten výběr – kde pracovat, s kým mluvit.

T: Kvůli čemu je taková změna?

R: Kvůli jazyku.

T: Už jsme o tom mluvili. Manželství teda v tom nesehrálo žádnou roli?

R: Ne, nesehrálo...i když možná se hrálo tak, že jsme začali žít sami s manželem. Před tím jsme žily spolu nejdříve 12 a pak 6 Ukrajinek. Takže jsme v češtině nekomunikovaly skoro vůbec.

T: Jak často jezdíte na Ukrajinu?

R: No po příjezdu do Čech jsem tady musela zůstat rok a půl. Po roce a půl jsem se vrátila na Ukrajinu. Neviděla jsem svoji dceru celou tu dobu, komunikovaly jsme jen telefonicky.

T: A teď? Teď komunikujete častěji?

R: Teď je Internet, takže si voláme přes Skype.

T: Pomohlo Vám v něčem Vaše manželství? Ulehčilo Vám tady život?

R: No pokud jsem měla nějaký problém, tak manžel mi vždy pomáhal. Chodil se mnou na úřady. Vždycky to všechno dělal. A ještě...když řeknu, že mám za manžela Čecha,

tak se už na mě dívají jinak, než dříve.

T: Kde se to stává? V jakých situacích?

R: Kde? No třeba v práci, když jsem přešla k novému zaměstnavateli, k tomu, u kterého pracuji teď, tak tam se u pohovoru ptali – kde žiješ. Já říkám – s manželem tam a tam. A oni se pak ptali, kde je manžel, v Čechách? Tak jsem jim říkala, že manžel je Čech. Měla jsem po těch mých slovech pocit, že oni už mi nemůžou říci špatná slova, nadávat se mi. Takhle bych to popsala. Protože kdybych měla manžela Ukrajince anebo Rusa, tak si oni pak mohou dovolit něco vůči mě, ale jestli jim řekneš, že máš za manžela Čecha, tak oni už přemýšlí, co mohou říci.

T: Z Vašich slov je mi jasné, že tady se necítíte jako doma, nemáte pocit, že sem patříte, necítíte se jako Češka.

R: Ne. Já nechci být jako Češka. Ale já tady žiji, pracuji, odpočívám, chodím tam, kam chodí i oni. Po manželství se to změnilo. Je to jednodušší – jazyk je lepší, jsou lepší vztahy s lidmi, mám trvalé bydliště tady, mám pojištění.

T: Co tady není v Čechách, co je na Ukrajině? Myslím, co Vám chybí tady z toho života na Ukrajině? Chybí něco abyste se tady cítila jako doma?

R: Chybí mi tady dům, příbuzné, kamarádi.

T: Pokud by přijela dcera, změnilo by to něco?

R: Dcera mi chybí ze všeho nejvíc. Pokud dcera nastěhuje sem, tak já tady zůstanu.

T: A pokud nepřijede?

R: Pokud nepřijede...budu tady vydělávat peníze, dokud ona dostuduje vysokou školu a pak pojedou domů, na Ukrajinu. Manžel pojedou se mnou, chce tam se mnou jet, líbí se mu tam. Na důchod chci jet domů. Může to být tak, že pojedou na rok domů a pak se vrátím sem zase na nějakou dobu. A teď já kvůli práci nemůžu často jezdit domů. Musím platit za vysokou školu a kolej pro dceru, za svůj byt, oblékat dceru, atd.

T: Jak byste se mohla tady v ČR identifikovat?

R: Jako že co jsem tady?

T: Ano.

R: Že jsem tady jenom pracovní síla. I sama na sebe se tak dívám. Doma jsem pracovala jako ekonom a také jako účetní a tady pracuji v hotelu jako uklízečka, fyzicky. Je to pro mě velmi nepříjemné. Ale co s tím můžu udělat?...Neumím psát správně česky. Mluvit česky – nemluví dobře. Mohla bych tady nějak nostrifikovat svůj diplom, ale mám problémy s jazykem. Teď mluvím česko-ukrajinsko-rusky. Jinak mě se tady líbí, ale bych chtěla stejně žít doma.

T: Co se Vám tady líbí?

R: Nevím. Prostě se mi líbí. Na Ukrajině žiju na velké vesnici a mám tam byt, rodiče mají rodinný dům a sestra také. Mají zahrady a já nemám. Já jsem více městský typ, a proto se mi v Praze líbí. Ale jsem tu velmi osamocená. Hlavně že nevidím svou dceru od jejích dvanácti, teď je jí už osmnáct. Nejdříve jsem jí vůbec neviděla rok a půl, pak jsem se vdála a dostala jsem hned trvalý pobyt, takže už jsem mohla jezdit sem-tam. Jezdila jsem jednou za rok. No a tento rok poprvé přijela dcera. Bylo to velmi těžké vidět dceru jen jednou za rok. Nechala jsem jí tam jako malou holčičku a teď je to už slečna. Šest let, co jsem jí neviděla utekli velmi rychle. Dcera má možnost přijet teď sem, ale já nechci aby ona někdy pracovala tak jak já.